

ÇOCUK VE ÇOCUK EDEBİYATI KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda 20 Kasım 1989'da kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre "on sekiz yaşına kadar her insan, çocuk sayılır." (Madde 1). Çocukluk Dönemi, bazı bilim adamlarına göre ilk ve son çocukluk olarak ikiye ayrılır. İlk devre (0-6), ikinci devre (6-17) yaşlar arasıdır. Bu iki devrede insan beden gelişiminin yanı sıra zihinsel, dilsel ve davranışsal bakımdan gelişimini tamamlar ve ergenlik çağına adım atar.

Çocuğun Dil ve Zihin Gelişimi

Edebiyatın temel malzemesi dildir. Dil, insanların kendi aralarında iletişim kurmalarını; duygu, düşünce ve isteklerini, birtakım olayları çeşitli mesajlarla birbirlerine nakletmelerini temin eden işaretler topluluğunun genel adıdır. Dil sayesinde düşünme, bellek, problem çözme ve planlama şeklinde adlandırılabilir süreçler gerçekleşir. Psikologlar, çocuğun dil edinimiyle ilgili üç temel kuram geliştirmişlerdir: Davranışçı Kuram: Bebeklerin çıkardığı sesleri yetişkinlerin pekiştirilmesiyle bebek sesleri kullanacak, tekrar edecek ve bu şekilde dili öğrenecektir. Sosyal Öğrenme Kuramı: Seslerin sürekli tekrar edilmesi ve yetişkinler tarafından bunların pekiştirilmesi suretiyle öğrenilecektir. Psikolinguistik Kuram: Dilin doğuştan getirilen nörolojik bir özellik olduğunu iddia eden bu kurama göre normal bir doğumla dünyaya gelen çocuk, dili kendiliğinden öğrenebilecektir. Çocuğun öğrenme yeteneğinin gelişmesinde üç kavram: Oyun, Hayal ve Merak'tır. Çocuk edebiyatı kitabında oyun, hayal ve merak kavramlarına ağırlıklı olarak yer verilmesinin nedeni, söz konusu edebiyatın alanına giren bütün konuların bu üç kavram etrafında kolaylıkla ele alınıp işlenebilmesidir. Buna göre tekerleme, bilmece, parmak oyunları, dramatizasyon... oyun; biyografi, anı, makale, fen ve tabiat olaylarını anlatan türler... merak; destan, efsane, fabl, hikâye, roman, şiir... hayal mantığıyla ele alınabilecek türlerdir. Gerçekte bu türleri birbirinden oyun, merak ve hayal diye ayırıştırmak zor olsa da, bu türlerde hangi unsurun daha baskın olduğu dikkate alındığında, bu üç kavramdan birinin diğerine göre daha fazla öne çıktığı hemen fark edilebilir. Mesela şiir, çocukta eğlendirici özelliğiyle oyunun; bilgilendirici yönüyle merak duygusunun; tabiatıyla bir hayal ürünü olması bakımından hayal kavramı içinde değerlendirilebilir.

Oyun

Oyun her yaşta insanın hayatında önemli yeri olan bir etkinliktir. Yetişkin için eğlenmek, dinlenmek, boş zaman etkinliği gibi anlamlar ifade eden oyun çocuk için, içinde yaşadığı dünyayı, çevresindeki insanları anlama ve tanıma aracıdır.

Hayal

Çocuğun bütün yaratıcılığı hayallerinde gizlidir. Çocuk, hayal ülkesinde yaşayan bir kahramandır. O, kendince bu ülkede mantığın hâkimiyetine girmeden bütün yaratıcılığını ortaya koyar. Nesnelere şartlı bakmaz. Onları olduğundan farklı görebilme yeteneğine sahiptir. Örneğin, yetişkinler için bir tencere sadece yemek pişirilen bir araçken; çocuk için şapka, araba direksiyonu; oyuncak kutusu, müzik aleti (davul), içinde kâğıttan gemilerin yürütüldüğü bir küçük havuz olabilir.

Merak

Çocuğun benlik enerjisi, araştırma ve bilme merakını harekete geçirir. Dünyayı tanımak ve öğrenen aklını tatmin etmek için gözlerini açan çocuğun zihinsel faaliyetlerinden en yoğun olanı şüphesiz meraktır. Çocuğun evren karşısında meraklı ve kaygılı bir duruşu vardır. Çocuk edebiyatındaki "çocuksu duyuş ya da ruh hâli ve çocuksu bakış" kısmen çocuğun zihinsel faaliyetlerinin nasıl işlediğini anlamaya çalışmak için ortaya atılan kavramlardır. Çocuk; merakı, soru sorması, nesne ve olaylar karşısında geçirdiği şaşkınlıklar bakımından ele alındığında, "çocuksu duyuş" ya da "bakış"ın ne olduğu ortaya çıkar.

Çocuk ve Edebiyat Kavramları

Çocuk, bebeklik ve ergenlik çağı arasındaki gelişim devresini yaşayan insandır. Çocukluk bazı kaynaklarda iki bazı kaynaklarda dört bölümde incelenmektedir. Çocukluğu ilk devre (0-6) ve ikinci devre (6-16) olarak ikiye ayırırlar. Bu iki devrede çocuk, beden gelişiminin yanı sıra zihinsel, dilsel ve davranışsal anlamda gelişimini tamamlar ve ergenlik çağına adım atar. Piaget, çocuğun zihinsel gelişimi bağlamında çocukluğu,

- Psikomotor Dönemi (0-2)
- İşlem Öncesi Dönem (3-7 yaş)
- Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş)

- Soyut İşlemler Dönemi (11-16 yaş) olarak dört bölümde ele almaktadır.

Biyolojik bir varlık olarak tanımlama eğilimlerinin yanı sıra sosyal bir varlık olarak da çocuğu anlamaya çalışmak gerekir. Sosyal bir varlık olarak çocuk; oyun, merak ve hayal kavramlarıyla doğrudan ilişkili bir varlıktır. Edebiyat ise, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'ne göre "Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı"dır. Şimşek'e göre "Olay ve kişi eksenli metinlerde anlatma; duygu ve hayale dayalı metinlerde sezdirme; olay ve kişileri canlandırmaya yönelik metinlerde ise gösterme söz konusudur. Masal, hikâye, roman birinci gruba giren edebî metinlerdir. Şiir, ikinci grubu oluşturur. Tiyatro ise üçüncü grupta yer alır. Okuyucuya zevk vermek ve onda güzellik duygusu uyandırmak edebiyatın başlıca işlevidir.

Çocuk Edebiyatının Hedefleri Nelerdir?

- Çocuğun dil ve zihin gelişimini desteklemek
- Değişik yaşlarda ilgi duyduğu konuları dikkate almak
- Çocuğa ilk kitap eğitimini vermek
- Çocuğa ilk edebî ve estetik değerleri kazandırmak
- Olumlu kişilik özellikleri kazanması için çocuğa ortam hazırlamak
- Çocukları günlük hayatın gerçekleri konusunda bilgilendirmek
- Çocukların yaratıcı hayal güçlerini uyandırmak
- Okuma, dinleme; anlama, anlatma ve görsel okuma becerilerini geliştirmek
- İyi kitap kavramını uygun örneklerle kazandırmak
- Düşünen, eleştirebilen ve sorgulayan bir okuyucu yapmak
- Bireysel, genel ve millî kültür bakımından seviyesini yükseltmek
- Seçme iradesine kalite anlayışı getirmek
- Çocuğun hayal dünyasını zenginleştirmek, merak ve şaşırma duygusunu kamçulamak
- Çocuğun öğrenmesi istenen kavramları oyun mantığıyla pekiştirmek

Çocuk ve Kitap İlişkisi

Çocuklara kitap eğitimi kazandırmak için okuma ve yazma öğrenmelerini beklemek gerekmez. Dolayısıyla kitap eğitimi, okuma ve yazma eğitiminden önce başlamalıdır. İlk başta bir oyun aracı olarak gördüğü kitabın giderek çocuk tarafından fark edilmesini sağlamak ebeveyn ve öğretmen için bir görevdir. 0-6 yaş çocukların kitapla tanıştıkları ilk dönem olarak değerlendirilmektedir. Kitap eğitiminin temellerinin atıldığı bu ilk dönemde kitap sevgisi, kitabı kullanma kuralları çocuklara kazandırılması gereken ilk kavramlardır. Süreç, kitaba dokunma ve elle tutma ile başlar, resimleri okuma, anlama ve metni okuma biçiminde devam eder.

Çocuk Kitaplarının Tasnifi

Çocuk kitapları, yaşlara göre farklılık gösterir. Çocukların ruhsal ve zihinsel gelişimleri, dil becerileri kitapların gruplandırılmasında dikkate alınan konulardır. Buna göre çocuk kitaplarını üç başlık altında incelemek mümkündür. Ancak resimli kitaplar, özellikle okul öncesi çocuklarının dikkatini çeken önemli kitaplar olduğu için bu türün özellikleri üzerinde ayrıca durulacaktır. "Çocukların yaş gruplarına ve cinsiyetlerine göre çocuk kitapları hem şekil hem de içerik açısından farklıdır.

Çocuk kitaplarını:

- Edebî olmayan kitaplar
- Edebiyata hazırlayan kitaplar
- Edebî kitaplar olmak üzere üç başlıkta incelemek mümkündür.

Edebî olmayan kitaplar

Alfabeyi öğretme amacıyla hazırlanan kitaplardır. Bunlar resimli kitapların bir alt türüdür. 1-3 yaş çocukları içindir, öğreticidir; konu, olay, tip vs. gibi bir hikâyede bulunması gereken unsurlar bulunmaz. Bu tür kitaplarda her resmin altında tek kelime ve kısa bir cümle yer alır. Çocuğun çevresinde bulunan kişi ya da nesnelerin resimlerini ve adlarını içeren kısa ifadeler bulunur.

Edebiyata hazırlayan kitaplar

Bunlar resimli kitaplardır. Daha çok okul öncesi içindir. Anne ve baba, çocuklarıyla kitap sayesinde bir araya geldiği için çocuk şuuraltında kitaba farklı bir sevgiyle yaklaşır.

Edebî kitaplar

Bu tür kitapların yaş grubu yoktur. Çocukların okuyacağı düşünülerek hazırlanan kitapların edebî değerinin bulunması gerekir. Yaş grubu bulunmadığı için bu tür kitapların kahramanlarının çocuklar arasından seçilmesi şart değildir. Bu başlıklara ilave olarak bir de resimli kitapları konuya dâhil edebiliriz. Resimli çocuk kitapları "çift anlatımlı" metinlerdir. Metnin ve resmin kendilerine mahsus anlatım yöntemleri vardır. Metnin ve resmin dili, anlatılan hikâyeyi farklı yöntemlerle (biri dil, diğeri çizgi ve renklerle) anlattıkları için bunlara biz "çift anlatımlı" metinler diyoruz. Elbette bir hikâye dille ve resimle birlikte anlatıldığında her ikisinin aynı hikâyeleri anlatması veya kimi zaman farklı hikâyeler anlatmaları mümkündür. Bir hikâyeyi resmeden illüstratörün (tasarımcı) hikâyeye anlatıcısı kadar hikâyeye hâkim olması gerekir ki, görsel zenginlikle anlatılmak istenen olayı tam yansıtabilsin. Bu bakımdan eğer metin ve resimler aynı hikâyeyi anlatıyorsa müziksel bir ifadeyle ortada bir "düet" vardır. Aynı hikâyeyi anlatan iki farklı araç var demektir. Eğer resim, metnin anlattığı hikâyeden kimi zaman sapmışsa ortada bir "çok seslilik" (polifoni) vardır. Bir çocuk hikâyesinde resmin -konuyu ve anlatılan olayı göz ardı etmeden- hikâyenin bazı noktalarından sapması yadırganacak bir durum

değildir. Aksine bu, hikâyeyi zenginleştiren bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca kitaplardaki resimler; süsleyici, açıklayıcı, tamamlayıcı ve yorumlayıcı mahiyette olabilir. Resimli kitaplarda sayılan bu dört yaklaşımdan birinin veya birkaçının bulunması yeterlidir.

XXI. yüzyıldan itibaren zamanının çoğunu medya ile iç içe geçiren insanlar, gittikçe artan bir oranda medya mesajları ile yüz yüze gelmektedir. İnsan beynini yoğun bir şekilde meşgul eden bu tür mesajları sorgulayan bireyler yetiştirebilmek için, medya okuryazarlığı kavramı önem kazanmaktadır.

MEDYA OKURYAZARLIĞI

Medya; kitap, gazete, dergi, bilgisayar, televizyon, internet, video oyunları, müzik, film, CD-ROM, DVD, çağrı cihazları, cep telefonları, billboardlar olarak tanımlanabilir.

Medya Okuryazarlığının Özellikleri

- Medya iletilerinin hepsi kurgulanmıştır. • Medya iletileri belli kurallar çerçevesinde kendine özgü yaratıcı bir dil kullanmaktadır.
 - Aynı ileti, farklı insanlar tarafından farklı algılanabilir. • Medyada değerler ve bakış açıları örtüktür.
 - Medya iletileri, iktidar ve ticari kazanç amacıyla oluşturulur.
- Bu amaçlar doğrultusunda çocukların kazanımları ise şu şekildedir:
- Televizyon programlarını izlerler ve programdaki hikâyenin gerçek mi yoksa senaryo mu olup olmadığını belirleyebilirler.
 - Film sahnelerini ve sahne kesimlerini tanımlayabilirler; filmin kesilen sahnelerini ayırt edebilirler.
 - Video grafikleri, bilgisayar grafikleri gibi çeşitli türdeki animasyonları açıklayabilirler.
 - Sadece filmi özetleyerek değil, yönetmenin resimleri filme işlemlerini, kesmeleri, diyalogları, sesleri, fikirleri değerlendirerek filmi eleştirebilirler.
 - Programların senaryolarını değerlendirebilirler.

Medya Okuryazarlığı Eğitimi İle Öğrencilere Kazandırılmak İstenen Değerler

- Özel yaşamın gizliliğine saygı
- Estetik duyarlılık
- Dürüstlük
- Sorumluluk
- Etik kurallara bağlılık
- Farklılıklara saygı duyma • Kültürel mirası yaşatmaya duyarlılık
- Aile içi iletişime önem verme
- Bilinçli tüketim
- Toplumsal hayata aktif katılım
- Bilimsellik
- Eşitlik
- Yardımlaşma
- Dayanışma
- Paylaşma

ÇOCUK YAYINLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Okul öncesi dönemi çocuk edebiyatının genel hedeflerini şöyle sıralayabiliriz:

- Çocukların; güven, sevgi, sevilme, sevme, öğrenme, bir gruba ait olma, oyun, değişiklik ve estetik gibi ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak
- Çocukların değişik yaşlarda ihtiyaç duydukları konuları göz önüne almak
- Çocukların alıcı ve ifade edici dil gelişimlerine katkıda bulunmak
- Çocuğun algı gelişimini desteklemek (Görsel, işitsel, dokunsal algı vb.)
- Çocukların sosyal ve duygusal gelişimlerini desteklemek
- Çocukların zihinsel gelişimlerine katkıda bulunurken kavram gelişimini desteklemek
- Çocuğa ilk kitap sevgisini aşılamak
- Çocuğa ilk edebî ve estetik değerleri vermek
- Çocukları yaşam gerçeklerine hazırlamak
- Çocukların yaratıcı güçlerini harekete geçirmek
- Dinleme yeteneğini geliştirmek
- Eleştiri yeteneğini geliştirmek
- Kitabın bilgi ve eğlence kaynağı olduğunu öğretebilmek
- “İyi çocuk kitabı” kavramını verilen uygun örneklerle kazandırmak
- Çocuk kitaplarının türlerini tanıtmak
- Çocuklara uygun fiziksel özelliklerde kitaplar sunmak
- Hikâye ve masalları; kitap, renkli resimler, kukla, gölge oyunu, pandomim, çubuk figürler sembolleri

gibi yöntemlerle anlatabilmek • Çocuklara uygulanan eğitim programlarını destekleyici özelliklere sahip kitaplar verebilmek

OKUL ÖNCESİ EĞİTİMDE KULLANILAN BASILI YAYINLARIN BİÇİM VE İÇERİK ÖZELLİKLERİ

0-6 yaş okul öncesi dönemi çocuklarının eğitiminde kullanılan yayınlar; basılı ve görsel yayınlar olmak üzere iki bölümde incelenir.

Basılı Yayınlar

Okul öncesi çocukları için hazırlanmış basılı yayınları aşağıda gösterildiği şekilde sınıflandırabiliriz: Alfabe kitapları: Edebî olmayan kitaplardır. Sadece alfabeyi öğretmek amacıyla hazırlanırlar. Bu tür kitaplardan öykülerle Alfabeyi öykülerle öğreten kitaplar bu türe örnek gösterilebilir.

Sayı kitapları/kartları: Kartondan, mukavvadan, tahtadan sayılarla çocuklara sayı kavramını öğretmek amacıyla hazırlanan kitaplardır. Bu tür kitaplarda, çocukların özellikle standart olmayan ölçü birimleri (ayak, kalem, kürdan, kitap vb.) kullanarak doğal ölçme çalışmaları yapmalarına özen gösterilir. Sayı kitapları/kartları; ilişki kurma, eşleştirme, gruplama, örüntü oluşturma, sıralama, sayma, toplama, çıkarma, geometrik şekilleri (semboller) tanıma ve grafik hazırlama çalışmaları yapmak amacıyla hazırlanmışları için matematiğin en temel etkinliklerini içerirler. Kavram kitapları: (renkler, şekiller, sayılar, çizgiler; duygular, zıt kavramlar, mekân ve zaman bildiren kavramlar):

Kavram, nesne veya olayların ortak özelliğini simgeleyebilen içsel bir süreçtir. Bu simgelemeler bir sözcük/sözcük grubu veya bir isimle yapılır. Kavramlar, soyut veya somut olabilir. Yazısız kitaplar: Bu tür kitaplar, çocuğa resmi okumayı ve anlamlandırmayı öğretmek amacıyla hazırlanır. Resimlerde belli bir tema işlenir. Bir sayfadan diğer sayfaya geçerken tema üzerinde yoğunlaşan çizgiler, çocuğun ana fikri anlamasına ve anlatmasına yardım eder. Yazısız kitabı, öyküyü bilmeyen çocuklara okutmak gerekir ki, çocuk resmi okuyabilsin ve yaratıcılığını ortaya koyabilsin. Okumaya başlama kitapları: Okumaya henüz başlamış çocukların okuma becerilerini adım adım geliştirmek için hazırlanan kitaplardır. Resimli çocuk kitaplarının şekil özellikleri

- İki yaşa kadar çocukların ellerine verilen kitaplar kolay tutabilme, sahip olabilme ve benim diyebilmeleri için küçük boyutta olmalıdır.
- Kapak albenili olmalı; kitap kapağındaki renkler, konuya uygun olarak seçilmeli ve ilgi çekici olmalıdır.

- Kitabın çocuğun elinde bozulmaması için cildinin sağlam olması gerekir.
- Kitabın satırlarında belli bir oranda aralık ve sayfa kenarlarında boşluklar bulunmalıdır.
- Harf büyüklüğü çocuğun yaşına ve gelişim düzeyine uygun olmalıdır.
- Tek özneli, çocuğun anlayabileceği nitelikte basit cümleler kullanılmalıdır.
- Öyküdeki ayrıntılar resimde de olmalı, metin resim bütünlüğü sağlanmalıdır. Resimler hareket ve duyguyu yansıtabilmelidir. Resimli çocuk kitaplarının içerik özellikleri
- Karakterler; çocuk, yetişkin, gerçek ya da kişilik verilmiş hayvan, makine ya da eşyalar olabilir.
- Öyküdeki yeni kelimeler, çocuğun yaş ve kavram düzeyine uygun olmalıdır.
- Ses tekrarları içeren kelimeler bulunmalıdır.
- Öykü aniden kesilmemeli, olumlu bir sonla bitmelidir.
- Çocukları korkutacak (öcü, canavar gibi) ifadeler kullanılmamalı, hayal dünyalarını olumsuz etkileyebilecek anlatımlara yer verilmemelidir.

Yaşlara Göre Çocuklar ve Resimli Çocuk Kitaplarının Özellikleri

Üç-dört yaş döneminde çocuğun duygusal gelişimi: Kendini kontrol edebilmeye başlar, bazı hayal kırıklıklarının üstesinden gelebilir.

Üç-dört yaş döneminde değerler: Yakın çevresindeki yetişkinlerden toplumsal değer ve roller ile doğruyu ve yanlış ayırt etmeyi öğrenir. Ana babadan ayrılmayı ve bağımsızca hareket edebilmeyi öğrenir.

Üç-dört yaş döneminde çocukta kişilik gelişimi: Kendi kişiliğinin farkındadır ve kendini diğer insanlarla karşılaştırır. Güçlü tercihleri vardır. Başarısıyla gurur duyar. Sahip olma olgusunu anlamaya başlar.

Üç-dört yaş döneminde çocuğun zihinsel (düşünce) gelişimi: Hayal ve gerçeği ayırt etmekte zorlanır. Dikkat süreci kısadır, kolayca dikkati dağılır, konudan konuya geçer. Objelere isim vermeye başlar. Benzer objeleri ve benzer fonksiyonları olan objeleri gruplandırmaya, kategorilere sokmaya başlar.

Üç-dört yaş döneminde dil gelişimi: Dil kullanımında yaşlılarından farklı olabilir, eğer kabul görüyorsa daha akıcı konuşur. Soyut ve fonksiyonel kelimeler kullanır. Kelime dağarcığı hızla artar, konuşmaktan hoşlanır, kendi ismini söyleyebilir.

Beş-yedi yaş döneminde çocuğun duygusal gelişimi: Korku, hoşlanma, duygusallık, öfke, utangaçlık, kıskançlık gibi duygularını özgürce ve genelde uç noktalarda ifade ederler. Anne-babadan ayrılma durumunda daha kabul edici ve rahat bir tutum gösterirler. Yetişkinlerden kendi yaptıkları ile ilgili konularda onay beklerler. Sevildiğinden emin olmak isterler. Mizah duygusu anlamsız sözcükler, pratik şakalar ve şaşırtıcı sorularla ifade edilir.

Beş-yedi yaş döneminde değerler: Görev sorumluluğunu kazanmıştır ve başarılı olmanın önemini anlar.

Bilinçli bir şekilde davranmaya başlar. Hareketlerinin sonuçları hep uçlarda seyreder. Davranışlar ya hep doğrudur ya da hep yanlıştır. Bazı kurallar olduğunu kabul etmeye başlar, ama bu kuralların arkasında yatan prensipleri anlayamaz.

Beş-yedi yaş döneminde kişilik gelişimi: Yetişkin ve çocuk dünyası arasındaki farklılıkları ayırt eder. Fiziksel açıdan kendine bakma konusunda bağımsızlığını kazanır. Günlük yaşam için gerekli olan pratik bilgiyi elde eder. Gecikmiş bir başarı için hemen ödüllendirilmeyi beklemekten vazgeçer.

Beş-yedi yaş döneminde düşünce gelişimi: Hayal ve gerçek dünyasını daha net bir şekilde ayırt eder. 7 yaşında dikkat süresi önemli ölçüde genişler, dikkatini başka yöne çevirebilir. Olgular genellikle fonksiyoneldir. Bilgiler, anlamlı bir bütün halinde verildiğinde çocuk tarafından daha kolay hatırlanır. Yargılama yapabilmesi ve karar verebilmesi için uzun süreye ihtiyaç duyar.

Beş-yedi yaş döneminde dil gelişimi: Sözcükler ve resimlerin gerçek objeleri temsil ettiğini öğrenir. Bugün ve geçmiş olaylarla ilgili öykülere ilgi gösterir. Kelime hazinesindeki somut kelimelerin sayısı daha fazladır. Örneğin, aktiviteleri ve objeleri temsil eden kelimeleri bilir. Anlama kabiliyeti, konuşma kabiliyetine nazaran daha gelişmiştir. Kelimeleri sert bir şekilde ifade edebilir. Yetişkinler, iletişimi önleyen ve hatırlamayı gerektiren konularda onların dili kullanma zorluklarının farkındadırlar. Benzerlikleri ve zıtlıkları kelimelerle ifade edebilirler.

ÇOCUK YAYINLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ (ÇOCUK EDEBİYATINDA BASILI YAYINLAR II)

Tekerlemeler

Tekerleme, bazı sözcüklerin veya seslerin tekrarlanması, ölçü ve kafiye gibi öğelere bağlı kalmak suretiyle anlamlı ve anlamsız, belirli bir konusu olmayan söz dizelerine verilen addır. Herhangi bir konuya bağlı kalmak zorunluluğu yoktur. Bu nedenle tekerlemelerde mantık aranmaz. Tekerlemelerin yaratıcıları genellikle çocuklardır. Tekerlemeler, oyun mantığı içinde çocuğa dil eğitimi kazandıran önemli bir türdür. Çocuk, oyun içinde asıl maksadı bir şeyler öğrenmek olmamakla birlikte arkadaşlarıyla eğlenirken kelime hazinesini geliştirir, başarıma arzusunu tatmin eder ve müsabaka ruhuyla hareket eder. Aynı şekilde tekerlemelerin işleyişinde de böyle bir süreç vardır. Çocuğun mantık ve muhakemenin hâkimiyeti altına henüz tam olarak girmemiş varlık olduğu dikkate alınır, tekerlemelerin de mantıksız (non-sense) yapılarıyla çocuğun hoşuna gitme nedenleri anlaşılabilir. Tekerlemeler cinas ve aliterasyon gibi ritmik ses tekrarlarından dolayı çocuğun hoşuna giden türlerdir. Bilindiği gibi oyun, sadece çocukluğa mahsus bir etkinlik değildir.

Tekerlemeler altı başlık altında incelenebilir:

- 1.Masal Tekerlemeleri: Masalın başında, ortasında, sonunda ve bazen de uygun yerlerinde söylenen ve genellikle ses tekrarlarına dayanan, belli bir anlamı bulunmayan sözlerdir. Masal tekerlemelerinin tekrarlanan yere göre farklı fonksiyonları vardır.
- 2.Sayışmaca/Ebe Seçmece: Yaratıcıları çocuklar olan veya büyüklere has yaratıcılıkla kendi geleneklerine ustalıkla uygulamalarının ürünüdür. Genellikle şiir niteliği taşıyan bu tekerlemelerden en yaygın olanı, oyunlarda ebe çıkarmada faydalanılan, başı ve sonu kafiyeli olan, belli bir ahenk ile söylenen söz kalıplarıdır.
- 3.Oyun İçi Tekerlemeler: Karşılıklı konuşma, söyleşme ve atışma şeklinde söylenen tekerlemelerdir.
- 4.Tören Tekerlemeleri: Çocukların kendilerine mahsus törenlerle yetişkinlerin katıldıkları bazı törenlerde söylenen tekerlemeler olarak ikiye ayrılır.
- 5.Yanıltmaca/Şaşırtmaca Tekerlemeleri: Benzer kelimelerin ve seslerin sıkça tekrarlanmasıyla oluşturulan anlamsız sözlerdir. Daha ziyade söz cambazlığına dayanır. Şiirselliği olmayan bu tür tekerlemelerde söyleyeni sınama amacı güdülür.
- 6.Yakıştırmalar: Ses benzerlikleri üzerine kurulan sözlerdir. Zekâ oyunlarına dayanır, esprili bir anlatımları vardır. Kavram, olay ve nesnelere şakacı bir yaklaşımın sergilendiği anonim ürünlerdir.

Bilmeceler

Bilmeceler anlama ve anlatma becerisinin gelişimine katkı sağlar. Çoğu zaman dil oyunlarına dayalı bir türdür. Çocuğun zekâ gelişimi bakımından önemli olmakla birlikte dil gelişimi açısından da vazgeçilmezdir. Ayrıca çocuğun şiir eğitimi bakımından ritim ve ahenk duygusunun gelişimine katkı sağlayan diğer çocuk edebiyatı türleri içinde önemli bir yere sahiptir. Belli bir cevaplama süresi olan bilmeceler çocukta müsabaka (yarışma) ruhunu geliştirir. Bilgiyi ölçen, eğlendirirken düşündüren, bir nesneyi zıt önermeler ile tanımlayarak çözümü zorlaştıran bilmeceler, çocuğun anlama ve anlatma becerilerine katkı sağlarken şiir eğitimi açısından da önemlidir.

Çocuk Şarkıları

Okul şarkıları adıyla bilinen ve anaokulundan ilköğretimin bitimine kadar ilgi gören parçalardır. Öğrenci düzeyine uygun söz ve müzik öğeleri taşırlar. Oyun eşliğinde söylenebilen Küçük Kurbağa, Üşüdüm, Yağ Satarım Bal Satarım, Mini Mini Bir Kuş, Ali Babanın Çiftliği, Bir Aslan Miyav Dedi gibi şarkılar okulöncesi için; Bir Dünya Bırakın, Çocuklar Kardeş Oldu mu?, Süper Babaanne, Arkadaşım Eşek gibi parçalar da ilköğretimde kullanılabilir.

Parmak Oyunlar

Bir öykü, şiir veya şarkının sözlerine uygun olarak olayların canlandırılması; bir sayının veya kavramın öğretmek amacıyla parmakların kullanılmasıdır. Parmak oyunları çocukların akıllarında tutabileceği kelimelerden oluşmalıdır. Cümleler uzun olmamalı, konu çocuğun yakın çevresinden seçilmelidir.

Eğitimsel Değeri

- Dramatik oyunlara hazırlıkta önemli bir merhaledir.
- El göz koordinasyonuna katkı sağlar.
- Çocuğun yeni kelimeler öğrenmesini kolaylaştırır.
- Dil gelişimine olumlu katkılar sağlar.
- Dinleme yeteneği kazandırır.
- Dramatizasyon (canlandırma) ve pandomim gibi dramatik etkinliklere hazırlar.

Pantomim: Sözsüz tiyatro demektir. Pantomimde yüz mimikleri, el-kol ve beden hareketleri kullanarak tema anlatılmaya çalışılır.

- Taklit yeteneğini geliştirir.
- Parmak kaslarının gelişmesini sağlar.
- Kavram öğretiminde çok farklı imkânlar sunar.

Örneğin baş, orta, serçe veya 1, 2, 3 ...yön: sağ, sol...gibi.

- Hareketli çocukların daha sempatik gelebilecek bir yöntemle sakinleştirilmesinde etkilidir. Bellek becerilerini geliştirir, çocukların hayal dünyasını zenginleştirir.

Çocuk Masalları

Arapça “mesel” kelimesinden dilimize geçmiş olan ve Anadolu’da masal olarak kullanılan kavram, diğer Türk yurtlarında “ertegü”, “ertek”, “çöçak” gibi kelimelerle karşılanır. Masallar; ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa anlatılabilen ve halkın hayal gücüne dayanan, tamamen olağanüstü olayların anlatıldığı öykülerdir. Masalların kökeniyle ilgili ilk teoriler Alman asıllı Wilhelm Grimm’e aittir. Grimm ve kardeşi “Kinder und Hausmarehen” (Çocuk ve Ev Masalları) adlı kitabın ön sözünde masalların çok eski devirlere kadar gittiğini veya eski mitlerin parçalanmış şekilleri olduğunu iddia eder. Bu iki teoriden, masalları Hint-Avrupa mitolojisinin devamı olarak gören (Mitolojik Görüş) ve masalların kökeninin Hindistan olduğunu ileri süren (Hindoloji) iki teori daha ortaya çıkmıştır.

Masalın Özellikleri

Masallarda iyi-kötü, doğru-yanlış, haklı-haksız, adalet-zulüm, alçakgönüllülük- kibir gibi karşıt kavramları temsil eden kahramanların mücadelesi vardır. Ulaşılması güç hedefler, bu hedeflere ulaşma iradesi yanında gücün sınanması, aklın test edilmesi ve liyakat kazanma gibi özellikler işlenir. Kimi zaman mahallî öğelerle zenginleşirler. Böylece masalın anlatıldığı kültür ve medeniyet dairesinin millî özellikleri ve karakteristiği de masalın dünyasına girer. Masallarda genellikle tek olay anlatılır. Hayal-gerçek, soyut-somut, maddi- manevi unsur ve motifler, bir yandan insanları eğlendirme işlevi yüklenirken öte yandan örnek ve model oluştururlar. Masallarda zaman ve mekân belirsizdir.

Masal kahramanları belli bir yer ve zamanda yaşayan kişiler değildir.

“Zamanın birinde bir padişah varmış.”,

“Bir zamanlar bir kız varmış.”,

“Bir adamla bir kadın varmış.”,

“Bir padişahın üç oğlu varmış.”,

“Bir tüccar varmış.”, “Bir çiftçi varmış.”,

“Dervişin biri yola çıkmış.”

gibi ifadelerle kimlikleri belirsiz olarak tanıtırılır. Kimi zaman belli bir adı olan kahramanlara da rastlanır. Bunlar da kahramanın bir özelliğine vurgu yapmak için konulmuş adlardır. Keloğlan, Koca Nene, Yılan Bey, Hüsnü Yusuf, Hoca Efendi, Gülanber Hanım, Gül Sinan, Tavuk Kız, Tüylü gibi.

Masalların bölümleri Masallar temel olarak üç bölümden oluşurlar:

- Masalın giriş bölümü (Masalbaşı / döşeme)
- Asıl masal bölümü (Gövde)
- Masal sonu bölümü (Dua veya üç elma)

Masal Tipleri

Türk masallarında toplumun her kesiminden kişilere rastlanır. Padişah, vezir, şehzade gibi devlet kademesinden insanlar yanında tüccar, derviş, şeyh, köylü, cadı, hırsız gibi farklı çevrelere ait insanlar da vardır. Bu kahramanlar, kişilik ve davranış özellikleri bakımından Türk toplumuna ait örneklerdir.

Dürüst-sahtekâr, akıllı-aptal, adil-zalim insan tipleri karşı karşıya gelir. Bu olumlu-olumsuz tipler aracılığıyla örnek alınacak ya da sakınılacak davranış biçimleri dikkatlere sunulur. Bütün masalarda olumlu özellikler iyi, güzel ve doğru olanda; olumsuzluklar ise kötü, çirkin ve yanlış olanda odaklanır.

Masalın sonunda daima olumlu tipler kazanır. Olumsuz tipler cezalandırılır. Bütün masalarda meziyetler güzelde, iyide ve güçlüde; kusurlar ise çirkinde, kötüde ve zayıftadır. Masal çeşitleri Masalların beş çeşidi vardır:

- Hayvan Masalları: Eğiticilik ve eğlendiricilik ön plandadır.
- Olağanüstü Masallar: Cin, peri, dev, ejderha gibi varlıklar etrafında gelişen akıl dışı masallardır.
- Gerçek Masallar: Kişi ve olaylar gerçeğe yakındır. Padişah, vezir, Keloğlan, tacir, kadı vb.
- Güldürücü Masallar: Bu masallar kısa, öz ve nüktelidir. Daha ziyade yetişkinlere seslenir.
- Zincirlemeli Masallar: Kahramanları büyük bir çoğunlukla hayvanlardır. Önemsiz olaylar birbirini takip eder, bazen baştan en sona, bazen de sondan başa doğru düzensiz gidiş gelişler vardır.

Masal Parodileri

Masal kahramanlarını günümüz problemleriyle karşı karşıya getiren ve olayların güncellenerek çeşitli problemlere ve çözüm yollarına çocuğun dikkatini yoğunlaştıran masal parodileri özellikle okul öncesi çocukların eğitiminde kullanılabilir önemli dil etkinliklerindedir. Masal parodileri genellikle güldürücü öğeler taşıdığı için dinleyende hoş duygular bırakır.

ÖYKÜ

Anlatmaya dayalı bir edebî tür olan öyküyü, olmuş veya olması mümkün olayları anlatan masala göre gerçekçi, romana göre kısa anlatımı olan yazılar olarak tanımlamak mümkündür. Tek bir olayın anlatıldığı öykülerde, şahıs kadrosu dar ve genellikle fiziki tasvirler ön plandadır. Öykülerde Fransız edebiyatında Maupasant (1850-1893), Rus edebiyatında Çehov (1860-1904) ve Amerikan edebiyatında O'Henry (1862-1931) öncü olarak kabul edilir. Türk edebiyatında ise öykü ve roman ihtiyacı Tanzimat Dönemi'ne kadar mesnevi nazım şekliyle verilen manzum ve mensur öykülerle karşılanırken, Batı tesirindeki Türk edebiyatına geçişle birlikte ilk örnekleri Ahmet Mithat Efendi (1844-1913), Halit Ziya Uşaklıgil (1866-1945), Mehmet Rauf (1875-1931), Hüseyin Cahit Yalçın (1874-1957) gibi yazarlar tarafından verilmiştir. Çocuklara anlatılacak ya da okunacak öykülerin süresi de önemlidir. Öykülerin anlatım süresi, ilköğretimin birinci sınıfından beşinci sınıfına kadar sırasıyla 3-5, 5-8, 8-10, 10-15, 15-20 dakikayı aşmamalıdır. Masal ya da öyküler hacim olarak da 4. sınıf için 150-200, 5. sınıf için 200-300, 6. sınıf için 350-450, 7. sınıf için 400-500, 8. sınıf için 450-550 kelimeyi geçmemelidir. Ayrıca metni oluşturan cümlelerin de on iki-on üç sözcüğü aşmamasına dikkat edilmelidir. Çocuk Öykülerinde Bulunması Gereken Özellikler Çocukların ilgiyle okuduğu metinler, temada anlama ve kavrama düzeyine uygunluk, dil ve anlatımda canlılık gibi özellikleriyle öne çıkarlar. Eğlendirmek, estetik haz/güzellik duygusu uyandırmak, bakış açısı kazandırmak ve bilgilendirmek, söz konusu metinlerin işlevleri arasındadır. Ancak anlatmaya dayalı öykü ve roman gibi metinlerde bilgi verme işlevinin çok belirgin olmamasına özen gösterilmelidir. Çünkü edebî metinler, okuyucuya doğrudan doğruya bilgi aktarmayı amaçlamaz. Öykülerin temel işlevleri öğretmek değil; sezdirmek, hissettirmek ve yaşatmaktır. Ancak dış dünyaya, insana ve hayata ait gözlemler, izlenimler ve deneyimler öykü türünün anlatım imkânları içinde ifadesini bulacaktır. Çocuk okuyucu, yetişkinlerin hayatına ait bu unsurları kendi deneyimlerine ekleyecek ve iç dünyasını zenginleştirecektir. Dolayısıyla öyküler, çocuğun ileride bir üyesi olacağı topluma uyum sağlamasında dolaylı olarak eğitici bir işlev görürler. Çocuk öykülerinde bulunması gereken özellikler birkaç maddede özetlenebilir:

- İşlenen tema ve konu çocuğun ilgili bulunduğu unsur, obje ve varlıklardan seçilmeli; kavrama düzeyine uygunluk göstermelidir.
- Öyküde olay basit, anlaşılabilir, hareketli ve sürükleyici olmalıdır.
- Kısa cümle ve paragraflardan oluşan, bol konuşmalı, canlı bir dil ve anlatım tercih edilmelidir.
- Giriş, gelişme ve sonuç bölümleri mantığa uygun biçimde planlanmalıdır.
- Uzun karmaşık tasvirlerle, ayrıntılı ruh çözümlerine yer verilmemelidir.
- Aşırılığa kaçmamak kaydıyla güldürü ögesinden de yararlanılmalıdır.
- Metinler çocuğun yaş ve ilgi alanları doğrultusunda biçimlendirilmeli; politik, ideolojik ve cinsel çağrışımlara meydan verilmemelidir.
- Öyküyü süslemek, açıklamak ya da tamamlamak üzere çizilen resimlerin, çocuğun yaş düzeyine uygun nitelikte ve miktarda olmasına özen gösterilmelidir.
- Anlatılan kişi olay ve durumlar, çocuğun iç dünyasında çelişiklere neden olmamalı; karamsarlığa, ümitsizliğe ve yılgınlığa yol açmamalıdır.
- Metne yönelik heyecanı ve ilgiyi canlı tutan ayrıntılara da yer verilmiş olmalıdır. Türk

Çocuk Edebiyatında Öykü

Türk edebiyatında Batılı anlamda öykü türü Tanzimat'tan sonra görülür. Bizde daha önce geleneksel anlatma tarzlarından biri olarak halk öyküleri ve ders verici kısa hikâyeler vardı. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar, çocuklara yönelik öyküye rastlanmaz. Çocuklar için kaleme alınmasa da Reşat Nuri Güntekin'in Gamsızın Ölümü; Ömer Seyfettin'in Ant, Kaşağı, İlk Cinayet, Falaka, Perili Köşk gibi öyküleri çocuk edebiyatı alanına girebilir. Tema ve anlatım yönünden söz konusu öykülerde çocuk duyarlığı belirgindir. Türk çocuk edebiyatında öykü türü 1980'li yıllardan sonra hızla bir gelişme gösterir. Dönemin ünlü öykü yazarları, çocuklara yönelik metinler kaleme almaya başladılar. Muzaffer İzgü'nün Yumurtadan Çıkan Öğretmen (1991), Ekmek Parası (1993), Anneannem Askere Gidiyor (1994), Hokus Pokus (1995) gibi kitapları Türk çocuk edebiyatının öykü türünde dikkat çekici örnekleridir. Tarık Dursun K., İyilikçi Tilki (1994); Erhan Bener, Burcu Öğretmenin Öyküsü (1993); Hüseyin Yurttaş, Çamlı Kuledeki Giz (1995) gibi kitaplarıyla çocuk edebiyatımıza katkıda bulunmuşlardır. Niyazi Birinci, Yaramaz Piti (1972) adlı ilk kitabının ardından yayımladığı yüzden fazla öykü kitabıyla önemli bir isimdir. Öykü (Hikâye) Kartları Hikâye kartları ile hikâye anlatımı çocukların ilgisini çeker. Çocuk

hem görerak hem de duyarak hikâye ile muhatap olacağı için çok daha büyük bir etki meydana gelir.

Hikâye kartlarının özellikleri

- Kartlar sert kartonlara yapıştırılmalıdır.
 - Hikâye kartlarındaki resimler, çocukların görebileceği büyüklükte hazırlanmalı; çocukların görebilecekleri şekilde oturtulmalı ve hikâye sırasıyla çocukların göz hizalarına uygun şekilde gösterilerek anlatılmalıdır.
 - Kartlardaki resimler boylarla renklendirilmeli, resimlerin hikâyede geçen olayı ve karakterleri iyi bir şekilde anlatmasına dikkat edilmelidir.
 - Süre, çocukların karttaki resimleri tamamen görebilecekleri şekilde ayarlanmalıdır. Hikâye kartları nasıl hazırlanır?
 - Öncelikle bir hikâye tespit edilir.
 - Eski gazete, dergi ve broşürlerdeki resimler kesilerek belli bir kompozisyon içinde bir araya getirilebilir ve hikâye kartı hazırlanabilir.
 - Hikâye giriş, gelişme, sonuç bölümlerine ayrılır.
 - Sayfanın bir yüzünde hikâye diğer yüzünde resim olacağı için resim-metin ilişkisi göz önünde tutulmalıdır. Baş kahraman diğerlerine göre daha büyük çizilmeli ve kompozisyon buna göre şekillenmelidir.
 - Hazırlanan resimli hikâye kitabı için çeşitli kitaplardaki çizgi ile çizilmiş figürler stilize edilerek resim kartonuna kopyalanır.
 - Kopyalanan resimler boyanır.
 - Boyamak için guaj boya, ispirotolu boyalar, pastel boya, sulu boya, kuru kalem boyalar ve artık malzemeler kullanılabilir.
 - Her yaprak ayrı ayrı hazırlandıktan sonra kapak sayfası karton veya ince mukavvaya yapıştırılır.
 - Öykü, kitabın üzerine yazılır.
 - Tüm sayfalar sıraya konur ve hepsi birden zımbalanarak, dikilerek, spiral cilt yaptırılarak vb. birleştirilir.
 - Böylece hikâye kitabı çocuklara anlatılmaya hazır hâle gelmiş olur. Öğretmene düşen görevler
 - Öğretmen anlatacağı hikâyeyi daha önce okumalı ve çok iyi hazırlanmalıdır.
 - Öğretmen hikâyeyi anlattıktan sonra kartları çocuklara vererek onların kendi öykülerini yaratmalarına fırsat vermelidir. • Öğretmen hikâye kartlarının arkasına numara vererek kartları numara sırasına göre sıralamalıdır. • Hikâye metni kartların arkasına ya da bir dosya kâğıdına yazılıp kartlarla birlikte zarflara konularak saklanmalıdır. Çocuk öykülerinde konu, çatışma, ileti, tip, karakter ve kahraman kavramları
 - Konu: Yazıda üzerinde durulan şeydir. Konuşmada, yazıda edebî metinlerde ele alınan durum, düşünce, olay, olgu, sorun, hayatın içinde var olan ya da düşlenen her şeydir. Bir edebî eserde iyi ya da kötü konu yoktur. İyi ya da kötü işlenen konu vardır. Bu bakımdan çocuk öykülerine her şey konu olabilir ve bunlar değerli ya da değersiz olarak nitelendirilemezler. Çocuk öykülerinde her türlü konu işlenebilir. Aşk, sevgi, ölüm, kıskançlık, kin, ayrılık, dostluk; mikrop, bitkiler, sebzeler, meyveler... Bununla birlikte öykü, kin ve nefret duyguları aşıl原因amaz. Düşmanlık aşıl原因an konulara çocuk kitaplarında yer verilemez. Konular somuttan soyuta doğru yalın ve anlaşılır bir şekilde verilmelidir. Çatışma, konuyu yapılandıran en önemli öğelerden biridir. Bir çocuk öyküsünde çatışma, aynı zamanda problemdir. Bu bakımdan çatışma doğrudan olay veya olay örgüsüyle ilintilidir. Olay, ortaya çıkan, oluşun durum demektir. Çocuğun metnin çekim alanına girebilmesi için kurgulanan olay ve olaylara yol açan çatışmaların niteliği belirleyicidir. Olaya dayalı edebî metinlerden olan öykülerde çatışma dört başlık altında incelenebilir:
 - Kişi-kişi çatışması
 - Kişinin kendisiyle olan çatışması • Kişi-doğa çatışması
 - Kişi-toplum çatışması Bu dört başlık altında cereyan eden olayları bir öyküde aynı zamanda problem olarak adlandırabiliriz. Özellikle okul öncesi dönemi için hazırlanan öykülerde bu çatışma unsurlarından en fazla biri bulunmalıdır. Yaş, ilgi ve ihtiyaçlara göre çatışma unsurları daha karmaşık bir hâle gelebilir. İleti: Öyküde verilmek istenen mesajdır. Her öykünün bir iletisi vardır. İletiyi konuyla karıştırmamak gerekir. Aralarındaki ilişki, soru cevap ilişkisi gibidir. Eğer konu soruysa, cevap iletidir. Konu tek bir kelime veya kelime grubu olabileceken ileti, yargı bildirdiği için tam bir cümle olmalıdır. Örneğin, öykünün konusu, arkadaşlık ise; ileti, “Hayatta en değerli varlığımız arkadaşlarımızdır.” olabilir.
- Tip: Edebî eserlerde bazı insan özelliklerini abartarak yansıtan kişiye denir. Benzerlerinin ortak yönlerini kendisinde toplayan, onları simgeleyen kişilere “tip” denir. Örneğin yazar cimrilik konusunda bir öykü yazacaksa pek çok kimsede bulunan bu olumsuz özelliği toplayıp tek bir kahraman üzerinde yoğunlaştırabilir. Bu durum tipleştirme eyleminin kaçınılmaz bir sonucudur. Aynı şekilde olumlu özelliklere sahip tipler de bu yolla yaratılabilir. Yine bu da pek çok kimsede ayrı ayrı bulunabilecek güzel yönleri bir insanda toplama şeklinde olabilir.
- Karakter: Bir edebî eserde duygu, tutku ve düşünce yönlerinden ele alınan kişidir. Öykü ve romanda, duygu, düşünüş, davranış ve tutkuları yönünden işlenen kişidir. Bir yazar karakter geliştirirken onları

aşağıdaki şekillerde okuyucuya tanıtır;

- Davranış ve eylemleriyle
 - Konuşmalarıyla
 - Fiziksel özellikleriyle
 - Diğer karakterlerin yorumuyla
 - Kendi yorumuyla Bu yöntemler aslında günlük hayatta bizim insanları tanıma yöntemimizle benzerlik gösterir. Karakterler açık ve kapalı; devingen ve durağan olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.
- c) Açık karakter: Bir öyküde çeşitli yönleriyle ele alınan, tanıtılan, gerçek dünyadan alınmışlık hissi uyandıran ve okuyucunun tanıdığı karakterdir. Yazar, bu karakter üzerinden iletiyi verir. Açık karakterler, bir öyküyü ilk okumaya başladığımızda yukarıda verilen karakter geliştirme yöntemlerinden birini veya bir kaçını kullanarak tanıtılan karakterlerdir. Kapalı karakter: Haklarında fazlaca bilgi verilmeyen karakterlerdir. Bir çocuk öyküsündeki anne, baba; babaanne, dede genellikle kapalı karakterdir. Onların sıfatları hakkında fazla bilgi verilmez.

Şiir

Çocuk edebiyatının en önemli türlerinden biri şiiirdir. Bu ünite de şiir ve çocuk şiiriyle ilgili konular üzerinde durulacak ve çocuk eğitiminde şiirden nasıl faydalanabileceğimiz konusunda değerlendirme yapılmıştır. Ayrıca çocuk edebiyatına yansıyan olumsuzluklar ve özellikle çocukları medyanın olumsuz etkilerinden koruyabilmek için ebeveyne, öğretmenlere ve usta öğreticilere düşen görevler hakkında bilgi verilmiştir. Şiir, “zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebî anlatım biçimi” olarak tanımlanmaktadır. Çocuklar için şiir ise, daha çok ses tekrarlarından meydana gelen ritimli ve ahenkli söz olarak tanımlanabilir.

Çocukta Şiire Karşı İlgi

Çocukların şiire ilgisi erken yaşlarda başlar. Dünyaya geldikleri andan itibaren annelerin söyledikleri ninniler ve daha sonraki yaşlarda dinledikleri masallar ve tekerlemeler çocuğun şiirsel metinlere ilgisini artırır. Ninni ve masal metinlerinde ses tekrarları, ses benzerlikleri ve ritmik söyleyişler bu ilginin artmasını sağlayan unsurlardır. Başlangıçta müzik ihtiyacını söz konusu metinlerdeki söz ve melodik yapı sayesinde giderir. Sözleri anlamasa da bu metinlerdeki melodik yapı sayesinde çocuk şiire biraz daha yaklaşmış olur. Çocukların anlatılan masalı, söylenen bir ninni ve şarkıyı ilgiyle dinlemelerinin sebebi budur. Çocuk Şiiri Nedir? Gıyasettin Aytaş “çocuk” kavramının niteliğinin bir ayırım yapmayı gerektirdiğini söyleyerek “çocuk şiiri”ni bir zorunluluk olarak görür. Aytaş’a göre, çocuklar için edebiyat ve çocuklar için şiir, usta kalemlerce ele alınması gereken bir türdür. Çocuk şiirlerinde nitelik Sedat Sever bu konuda çocuğun ilgilerini, ihtiyaçlarını, dil evrenini göz önünde tutmak gerektiğini, hazırlanacak okuma metninin bunlarla örtüşmesinin bir zorunluluk olduğunu belirtir. Çocuksulukla dilin acemice kullanımı son yıllarda sayısal artış gösteren sınıf dergilerinde ve belki de okul kitaplarında bolca görülür. Çocuk dergilerinde yer alan bu şiirlerin pek çoğu öğretici bir amaçla kaleme alınmakta, çocukların anlama sınırlarını aşan kelimeler ve deyimler kullanılmakta ve bu nedenle de ortaya kuru ve sıkıcı manzumeler çıkmaktadır.

Form

Çocuk şiirleri serbest formda mı yoksa geleneksel kuralcı yapıda mı olmalıdır? İbrahim Alaaddin Gövsa, çocuk şiirlerinin vezinli ve kafiyeli olması ve onlara serbest yazılmış şiirlerin okutulmaması gerektiğine inanır. Enver Naci Gökşen ise, Gövsa’nın düşüncelerinin çok gerilerde kaldığını ve çocuklara serbest formda kaleme alınmış şiirleri de okutmak gerektiğini belirterek şunları söyler: “Bugün serbest tarzdaki güzel şiirleri de çocuğa ezberletmek icabettiğine göre, durak ve hece vezni ile ilgili olan vasıfları, okul öncesi çağındaki çocuklara veya ilkökul birinci devre öğrencilerine ezberletilecek şiirlerde aramak gerekir.” der. Çocuk şiiri “ölçsüz ve uyaksız da olabilir. Ancak kolay söylenişlilik, kulağa hoş gelme gibi nitelikler göz önüne alınmalıdır.

Konu

Çocuk edebiyatında olduğu gibi, çocuk şiirlerinde de her şey konu edilebilir. Fakat neyin ne kadar yer alması gerektiğine, çocuğun dil gelişiminin ve bakış açısının sınırları ölçüsünde, çocuklar için yazan şairler karar verebilir. **Çocuklar İçin Yazan Şairlerin Şiir Yazma Metotları**

Buraya kadar çocuk şiiri çevresinde yapılan tartışmalar, çocuk şiirinin nitelikleri hakkında ileri sürülen görüşler üzerinde duruldu. Bu bölümde ise çocuk şiiri yazan şairlerin şiirlerini nelerden hareketle kaleme aldıkları anlatılacaktır. Mustafa Ruhi Şirin’in “Çocuk ve Şair” adlı şiiri bu konuda fikir verebilir. Şirin’e göre, çocuk şiiri yazan bir şairin ses, hayal ve kelimelerin ötesindeki anlamları doğurgan bir yapı içerisinde çocuğa hissettirmesi gerekir: “Hayat gerçek, hayal uzun / Pusulasız gemilerle liman arasında Yeni anlam ve müzik doğurganı” “Bir boyda görür çocukluğu ile kendini Anıları saklayan تنها aynada” “Müzikli dürbünleri olsa da kaldıraç Uzanamaz istediği her bilinmez yere” “Aydan patika yolların ışığıyla/ Çocuk yükseltir şairi göklere” Mustafa Ruhi Şirin, şiirdeki “tenha ayna” imgesini çocuksu bakış açısı yerine kullanır. Böyle bir bakış açısına sahip olan şairin de elinde sonsuz çağrışımlar meydana getiren bir kaynak vardır.

Şairlerin şiir yazma metotlarını genel hatlarıyla şu başlıklarda ele alabiliriz:

- Şiirlerde mantıksal oluşumlara fazlaca yer vermemek
- Kelimelerle düzenli bir biçimde oynamak
- Şiirlerde uyku ve rüyanın olağanüstülük bakımından sunduğu imkânları kullanmak
- Masal ve ilgili unsurları kullanmak
- Çocukların şiirden hoşlanma nedenleri
- Şiirin dış özelliklerinden biri olan ölçü (vezin), çocukta ahenk duygusunu geliştirir.
- Uyaklar, söz oyunları, ses tekrarları gibi müzikal öğeler çocukların ritim duygularına seslenir.

- Çocuk, hayal dünyasında var olan güzelliklerin bir bölümünü şiirde de bulur.
 - Doğaya ve çevreye olan ilgisinin şair tarafından paylaşılmış olması çocuğa ilginç gelir.
 - Çocuk, şiir yardımıyla kişisel yaşantısını, gözlem, izlenim ve duygularını zenginleştirir. Çocuk Şiirinde Bulunması Gereken Özellikler • Benzetmeler çok karmaşık olmamalı, mecazlı ve istiareli (eğretilmeli) söyleyişlere fazla yer verilmemelidir.
 - Şiirde işlenen duygu, düşünce ve hayaller çocuk yaşantısıyla ilişkili olmalıdır.
 - Şiir, uzun mısralardan kurulmamalı; dile getirilen duygu, düşünce ve olay bir beyitte ya da bir dörtlükte anlatılmalıdır.
 - Kullanılan vezin, tam ve yarım uyaklar, mısra tekrarları şiirde ahenk oluşturmaktadır.
 - Olay, durum ve düşünceler, kısa ve açıkça anlatılmalıdır.
 - İnsan, tabiat ve cansız varlıklarla ilgili tasvirler yalın ve anlaşılır olmalıdır.
 - İşlenen temalarla çocuğa aile, yurt ve millet sevgisi aşılanmalı, yaşama sevincini artırmalı, yapma ve başarıma iradesini geliştirmelidir.
 - Cümle düzeni Türkçe söz dizimine uygun, sözcükler anlaşılır olmalıdır.
 - Yazım ve noktalama işaretlerine özen gösterilmelidir.
- Mısra başlarını küçük yazmak, noktalama işaretlerini terk etmek, kişisel yazımlar gibi fantezilerinden kaçınılmalıdır.
- Doğal bir üslup tercih edilmeli; çocuğa ders veren bir yetişkin tavrından da, çocukça söylemeye özenen bir söyleyişten de uzak durulmalıdır.

Şiir koroları

Şiir koroları okul dönemi çocukları için ilgi çekici toplu etkinliklerdir. Bir şiirin bazı dizelerinin tek tek, bazı dizelerinin de toplu olarak seslendirilmesi biçiminde gerçekleştirilir.

Çocuk Yayınlarında (Görsel ve İşitsel) Yer Alan Bazı Olumsuzluklar

Son çeyrek yüzyılda ekonomi politikalarının sosyal politikaların önüne geçmiş olması nedeniyle toplumda şiddet artmış ve şiddet içerikli yayınlar kontrol edilemez bir biçimde yaygınlaşmaya başlamıştır. Her vesileyle övündüğümüz aile değerlerinin erozyona uğraması nedeniyle aile içi şiddet ve özellikle çocuk ve şiddet konusu her alanın olduğu gibi çocuk edebiyatının da önemli bir konusu hâline gelmiştir. Şiddet Nedir? Şiddetin, birbirinden farklı birçok anlamı bulunmaktadır. Her tanımın ortak noktası bu kavramın odağında “güç kavramı”nın bulunmasıdır.

Bu tanımlara göz attığımızda şu ifadelerle karşılaşırız.

Şiddet: “sert ya da acımasız kişilik, güç”, “bir kişiye, güç veya baskı uygulayarak isteği dışında bir şey yapmak veya yaptırmak”, “cinayet, işkence darbe ve etkili eylem, savaş, baskı, suçluluk, terörizm vs.”, “bir karşılıklı ilişkiler ortamında taraflardan biri veya bir kaçının bedensel bütünlüğüne veya törel bütünlüğüne, mallarına veya simgesel, sembolik ve kültürel değerlerine, oranı ne olursa olsun zarar verecek şekilde davranmasıdır.” Tanımlar dikkate alındığında şiddet kavramını üç başlıkta incelemek mümkündür:

- Fiziksel şiddet
- Sözel şiddet
- Simgesel şiddet

Fiziksel şiddet, “Kişilere veya hayvanlara karşı fiziksel gücün kullanılması ya da ifade edilmiş açık bir biçimde fiziksel gücün tehdit unsuru olarak kullanımınıdır.”

Sözel şiddet, “insanın karşısındakini küçük düşürücü, kırıcı, alay edici sözler kullanması, doğrudan ya da dolaylı olarak onu aşağılaması, kötölemesi, kişiliğine saldırması, umudunu, beklentisini kırması, türlü söylentiler çıkarması, sert, kaba konuşmalarla sürekli engellemeler yapması” olarak açıklanabilir.

Simgesel şiddet ise eylem öncesi simgesel dil ve işaretlerdir. Simgesel şiddette daha çok yüz ifadeleri, mimik ve işaretler egemen unsurlardır. Bir öğretmenin öğrencisine, büyük çocukların küçüklere, güçlülerin güçsüzlere, anne-babaların çocuklarına uzaktan gönderdikleri yüz ifadeleri birer simgesel şiddettir.

Çocukların ve Ailelerin Çocuk Yayınlarını Kullanmalarına Rehberlik Etmek

Okul öncesi, çocuğa en temel eğitimlerin verildiği bir dönemdir. Bu dönemde alınan doğru eğitim ve çocuğa kazandırılan olumlu nitelikler, onun hayatı boyunca mutlu, sağlıklı ve başarılı bir birey olmasını sağlayacaktır. Bu dönemdeki çocuklara olumlu özellikler kazandırabilmek; onları tanımaktan, anlamaktan ve ona göre davranmaktan geçer. Bu dönemde çocuğa olumlu özellikler kazandırmak, onu olumsuzluklardan korumak görevi anne ve babalara (ebeveyn) düşmektedir. Doğumdan sonraki ilk iki yılda çocuğu medyadan uzak tutmak, onu daha çok insanlarla ilişki kurabileceği ortamlara götürmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Çocukların ve ailelerin basılı ve görsel yayınları kullanmalarını gözlemek/izlemek Okul öncesi çocukların ve ailelerin medya araç ve gereçleri karşısındaki tutumlarını gözlemek için yakın ilişkiler kurulmalıdır. Ailelerin çocuk yayınlarını kullanmalarındaki olumlu ve olumsuz özellikleri belirlemek İyi bir gözlemden sonra yine aile odaklı olarak medyayı kullanma konusundaki olumlu yönleri söylemek ve olumsuz yönleri dikkat çekmek gerekir. Basılı ve görsel yayınları kullanmaları konusunda rehberlik etmek Zaman zaman basılı ve

görsel yayınları kullanmak konusunda örnek teşkil edecek etkinlikler düzenlemek ve bu konuda rehberlik etmek gerekir. Zamanı belirlemek (Okuma saati, TV saati, bilgisayar saati vb.) Televizyona ilave olarak bilgisayar ve buna bağlı olarak internetin yaygınlaşması çocukların zamanlarının çoğunu bunların karşısında geçirmesine neden olmaktadır. Bu sebeple televizyon seyretme, bilgisayar kullanma konusunda zaman sınırlandırılmalı ve okuma saati belirlenmelidir. Örneğin günlük olarak bir saat bilgisayar, bir saat televizyon ve bir saat de okumaya zaman ayrılmalıdır. Çocuk, okuma saatinden taviz verilmediğini; televizyon seyredilebilir veya bilgisayar kullanabilmek için okuma etkinliği yapması gerektiğini bilmelidir. Ortamı belirlemek Çocukların bilgisayarı kullanabilecekleri yer de bilgisayar kullanma saati kadar önemlidir. Günümüzde çocuk istismarcıları özellikle interneti kullandıklarından, çocukların evde herkesin görebildiği bir yerde bilgisayar kullanmalarına özen gösterilmelidir. Televizyondaki uyarıcı simgeleri ve anlamlarını tanıtmak Günümüzde televizyon programlarına uyarıcı nitelikte çeşitli semboller getirilmiştir. Uygunsuz içerik, şiddet ve cinsellik, +7 yaş, + 16 yaş veya genel izleyici olarak belirlenen uyarılar çeşitli sembollerle ifade edilmektedir. Bu semboller hakkında daha sonraki ünitelerde açıklama yapılacaktır. Televizyonun olumsuzluklarından çocukları koruyabilmek için bu sembollerin iyice öğrenilmesi ve çocuklara öğretilmesi gerekir. Reklamlardaki sağlığa zararlı ve yararlı ürünleri tartışmak Televizyon reklamları, çocuğu tüketimin bir nesnesi olarak görmekte ve hedef kitle olan ebeveyne çocuklar üzerinden ulaşmayı planlamaktadır. Yeni çıkan bir oyuncak, çikolata veya başka bir tüketim ürünü çocuğun iştahını kabartmakta, çocukta reklamlarda gördüğü her şeyi alması gerektiği şeklinde bir algı oluşturmaktadır. Reklamlarda görülen işitilen her şeyin satın alınması ihtimali yoktur. Bu nedenle tanıtımı yapılan ürünlerin tamamının alınamayacağı ve bunların çoğunun zararlı olduğu çocuklara anlatılmalıdır. Basılı ve görsel yayınların kullanım becerisine model olmak Bu konudaki en önemli görev, anne ve babaya düşmektedir. Bununla birlikte okul öncesi dönem çocuklarına anaokullarında belli zamanlarda medya araçlarıyla çeşitli çizgi filmler seyrettirilmeli ve bunlara ayrılan süreye dikkat edilmelidir. Yayınları eleştirel bakış açısı ile kullanmak Gerek görsel ve gerekse yazınsal metinlerdeki olumsuzluklarla mücadele edebilmesi için temel görevlerden biri, çocukta bu tür yayınlara karşı eleştirel bakış açısı gerçekleştirmektir. Çocuğun öykülerde olduğu gibi görsel medyada rastladığı çizgi film, film vb. programlarda düşüncesini rahatça ifade edebilmesine imkân tanıyacak sorular sorulmalıdır. Çocuk, bu tür konularda soru sormaya başladığı andan itibaren kendi önüne konulan, kendisini edilgenliğe iten uygulamalara daha hazırlıklı olacaktır.

Yayınları Kullanırken Uygulanacak Yöntemler I

Okul öncesine yönelik ilk basılı yayınlar boyama kitapları, resimli kitaplar, sesli ve müzikli kitaplardan oluşur. Bu materyaller çocukların el becerilerini geliştirir, kavram dünyalarını zenginleştirir. Masal, hikâye, şiir, deneme vb. türlerde yazılmış metinlerin öğrencilere okunması, onların edebiyatla buluşmalarına ortam hazırlar. Bu, okul öncesi öğrencilerinin dinleme ve konuşma becerisi edinmesine ve hayal güçlerinin gelişmesine yardımcı olur. Olaylar ve kavramlar arasında ilişki kurmalarını, hayatı ve evreni tanımalarını sağlar. Çocuklara metin anlatmanın çeşitli yöntemleri vardır. Metnin türüne ve özelliğine göre yöntem seçilir. Okul öncesinde öğrencilere resim gösterme ve olay anlatma etkinliklerinin birlikte kullanıldığı yöntemler tercih edilmelidir.

Yayınları Kullanırken Uygulanacak Yöntemler

Masal Okuma

Masal okuma, ailede olduğu gibi okul öncesinde de edebiyat metinlerinin çocuğa sunulmasında en çok kullanılan yöntemdir. İki yaşından itibaren çocuklara masal okunabilir. Aile bireyleri çocuğa bir masal kitabından metin okurlar. Ailede başlayan bu etkinlik, okul öncesinde ana sınıfı öğretmeni tarafından sürdürülür. Masal okuma, çocuğun bilincine ve bilinçaltına ileti gönderir. Çocuk uyumak üzereyken değil, uyanıkken okunmalıdır.

Sözlü Anlatım

Çocukla göz teması kurma imkânı sağladığı için okumaktan daha etkili bir yöntemdir. Aile bireyleri ve öğretmenler, anlatmak istedikleri masalı, hafızasına kaydetmeli ve çocuklara anlatmalıdırlar.

Hikâye-Masal anlatma Doğrudan (Araçsız Anlatım)

Hazırlık gerektirmeyen ve her ortamda uygulanabilen bir yöntemdir. Anlatıcıya serbestçe hareket edebilme imkânı sunar. Anlatıcı jest ve mimiklerini daha verimli kullanır; çocuk dinleyicilerin dikkatini kendi üzerinde toplama konusunda beden dilinden etkin biçimde yararlanır. Öğrencilerin dikkatinin anlatıcı üzerinde yoğunlaşmasını sağlar. Öğretmen, hikâyenin öğrenciler üzerindeki etkisini gözlemleyebilir. Dikkat dağınıklığı ve ilginin kaybolması gibi durumlarda hikâyenin akışını değiştirebilir.

Hikâye Kartlarıyla Anlatma

Bir yüzünde metin, diğer yüzünde metni görselleştiren resmin bulunduğu kartlarla hikâye anlatma yöntemidir. Okul öncesi öğrencilerinin resim okuma becerilerinden yola çıkılarak üretilmiştir. Gösterilen resmin nasıl bir hikâyesi olduğu öğrencilere sorulur ve ardından hikâye anlatılır. Öğrencilerle resimden hikâye oluşturma alıştırmaları yapılabilir.

Pazen Kaplı Tahta ile Anlatma

Pazen kaplı panolar, mantar ya da mıknatıslı panolar kullanılarak hikâye anlatma yöntemidir. Panonun önünde hikâyede adı geçen figürlerin konulacağı bir cep ya da kutucuğun bulunması yararlı olur. Öğretmen, hikâye ile ilgili figürleri metindeki sıraya göre tahtaya yerleştirir, her figürü yerleştirirken hikâyenin o figürle ilgili bölümünü anlatır.

Televizyon Şeridiyle Anlatma

Kartondan ya da ahşaptan yapılmış televizyona benzer bir kutunun içinde iki rulodan oluşan bir düzenek kurulur. Rulolar kâğıttan ya da kumaştan hazırlanabilir. Üzerindeki resimler yağlı boya ya da kumaş boyasıyla çizilebilir. Rulolar üzerindeki resimler, kenardaki çubuklar yardımıyla yukarıya ya da aşağıya hareket ettirilerek hikâye anlatılır.

Akıllı Tahta ile Anlatma

Önceden taşınır belleğe (flaş disk) yüklenen metinle ilgili görseller, akıllı tahtadan sırasıyla öğrencilere gösterilir ve hikâyenin resimlerle eş zamanlı olarak öğrencilere anlatılır.

Saydamla (Slaytla) Anlatma

Anlatılacak metnin resimlerinden oluşan saydamlar (slaytlar), yansı makinesinden (projeksiyondan) gösterilerek hikâye anlatılır.

Tepegözle Anlatma

Hikâyenin resimleri önce patron kâğıdına (milaj kâğıdı) çizilir ardından asetat kalemiyle asetatlı kâğıda kopyalanır. Resimler sıraya konarak hikâyenin akışına uygun biçimde düz bir yüzeye yansıtılır ve eş zamanlı olarak hikâye öğrencilere sunulur.

Cep Telefonuyla Anlatma

Öğretmen, önceden cep telefonuna kaydettiği hikâyenin resimlerini öğrencilere izletirken, kendisi

hikâyeyi anlatabilir ya da daha önceden telefona kaydettiği hikâyeyi, mikrofonunu açarak öğrencilere dinletebilir.

Kuklalarla Anlatma

Okul öncesi öğrencilerinin en çok sevdiği yöntemdir. Hikâye ya da masallar, özel olarak hazırlanan kuklalara kişilik verilerek anlatılır. Bir canlandırma biçimidir. Kuklaların insan gibi konuşması, öğrencilerin ilgisini çeker. Anlatım sırasında metnin özelliğine göre kuklalar tasarlanır. Kese kâğıdı kukla, çorap kuklası, çomak kukla, tahta kaşık kuklası, ipli kukla, gölge kuklası, yüzük kuklası, parmak kuklası, el kuklası, el üstü ve avuç içi kukla, eldiven kukla gibi kukla türlerinden yararlanılabilir. Kuklaları öğretmen ve öğrenciler birlikte hazırlayabilir. Öğretmen kuklaları kullanarak hikâyeler anlatabileceği gibi, öğrencilerden de kendi kuklalarıyla kendi hikâyelerini anlatmalarını isteyebilir. Kuklalarla anlatımda metnin önceden bilinmesi ve kuklaların önceden hazırlanmış olması gerekir. Hazır kuklalar satın alınarak hikâye kurgulamak da mümkündür. Okullarda imkânlar ölçüsünde kukla sahnesi kurulmalı, kukla köşesi ve arşivi bulunmalıdır. Öğrenciler günün her saatinde kuklalardan yararlanabilmeli, ders saatlerinde ya da ders dışı serbest zamanlarda kukla oynatma konusunda teşvik edilmelidirler. Kese kâğıdı kukla, bir elin içine sığabildiği kese kâğıdından üretilir. Üzerine resim çizilir ve figür oluşturulur. Çorap kuklası, çorabın tabanının genellikle baş olarak tasarlandığı; boyanıp, atık parçalarla zenginleştirildiği bir kukla türüdür. Çomak kuklalar, kartondan yapılmış figürün arkasına takılan çubuk yardımıyla oynatıldığı kuklalardır. Tahta kaşık kuklaları, tümsek kısmı insan yüzü olarak tasarlanan, üzerine ipliklerle saç yapılan, sapına elbise giydirilen kukla örnekleridir. İpli kukla, artı biçiminde bir kontrol tahtasına ipliklerle bağlanan ve hareket ettirilen kukla çeşididir. Gölge kuklası, Karagöz'den ilham alınarak oluşturulan kukla türüdür. Yüzük kuklası, parmağa yüzük gibi takılarak elle birlikte hareket ettirilir. Parmak kuklası, parmağa takılabilecek kumaş ya da trikodan yapılmış kukladır. El kuklası, bir elin içine girebileceği büyüklükte bir figürden oluşur ve kumaştan yapılır. El üstü ve avuç içi kuklalar, elin üstüne ya da avuç içine çizilen resimlerle oluşturulur. Eldiven kuklalar ise, bir eldivenin her parmağına ayrı bir karakter resmi çizilerek oluşturulan kuklalardır.

YAYINLARI KULLANIRKEN UYGULANACAK YÖNTEMLER II

Edebiyat metinlerinin öğrencilere sunulduğunda çeşitli yöntemler kullanılabilir. Bunlar görselliği öne çıkaran yöntemler olabileceği gibi işitselliğe ağırlık veren yöntemler de olabilir. Her geçen gün dünyaya biraz daha hâkim olan görsellik, öğrencilere metinlerin sunulduğunda da yenilikler yapmayı gerekli kılmaktadır. Olaya dayalı metinlerde sözlü anlatım en çok kullanılan yöntemdir. Olay, kişiler, zaman ve yer gibi öğeler taşıdıkları için canlandırılmaya elverişli metinlerdir. Bu nedenle öğrenciler, olay eksenli metinlerdeki kişilerin rollerine girebilir ve metinleri canlandırabilirler. Rol oynama bu metinlerde önemli bir yöntemdir. Şiirlerde söz korosu, şiir ezberleme gibi yöntemler kullanılabilir.

Sesli ve Müzikli Kitaplarla Anlatma

Gelişen teknolojinin getirdiği yenilikler arasında sesli ve müzikli kitaplar vardır. Kitapta anlatılan olayın kahramanlarının sesleri, şarkıları kitaptaki butonlara basılarak duyulabilmektedir. Metnin okunuşu sırasında bir hayvan ya da taşıtın adı geçince çocuk butona basmakta, hikâyesi anlatılan hayvan ya da taşıtın sesini duymaktadır.

Masal Makinesiyle Anlatma

İçine masal kitabı konularak çalıştırılan, manyetik algılayıcısı sayesinde açılan sayfayı okuyan ve kulaklıkla dinleme imkânı olan bir makineyle masalın anlatılmasıdır. Okul öncesi çağındaki öğrenciler makinelere ilgi duyduğu için masal makinesiyle anlatma onları olumlu yönde etkiler.

Dijital Hikâye Anlatma

Öğretmen ve öğrencilerin resim, müzik, fotoğraf gibi görselleri, video çekimlerini, doğal ortamlardan kaydedilmiş ses efektlerini kullanarak kendi hikâyelerini oluşturma ve paylaşma etkinliğidir. 2-3 dakikalık video görüntüleri, ses kayıtları, müzik parçaları, fotoğraf ya da resimler kullanılarak hikâye üretme çalışmalarıdır.

Rol Yapma

Bir insanı, bir hayvanı, bir bitkiyi, hatta bir eşyayı canlandırarak anlatma yöntemidir. Öğrencilere yaparak yaşayarak anlama ve öğrenme ortamı sunar. Öğrenci merkezli eğitim anlayışına uygun ve öğrenciyi aktif kılan bir yöntemdir.

Canlandırma (Drama)

Anne baba ya da öğretmen tarafından okunan bir olay metni, çocuklar/öğrenciler tarafından canlandırılır. Bu, metnin iletilişinin daha iyi anlaşılmasını sağlar. Masal ve hikâye kahramanlarıyla empati kurmaya imkân verir. Canlandırılan role uyum göstermek için kostüm (giysi), makyaj, aksesuar (donatımlık) gibi öğelerden de yararlanılabilir. Hayvanlar dünyasından seçilmiş olay kahramanları canlandırılırken maskeler kullanılabilir.

Pantomim

Bir olayın, durumun ya da kavramın sözlü dili kullanmadan, beden diliyle canlandırılmasıdır. Sessiz sinema oyunu, en çok bilinen örneğidir. Bir gösteri biçimi olarak tiyatrunun türleri arasında yer alır. Zihindeki tasarımı görsel hâle getirme sanatıdır. Olay, durum ya da kavramı beden diliyle anlatmak, öğrencinin jest ve mimiklerini etkili kullanma becerisini geliştirir.

Masal Yazma

Eğitimci, hayal gücünün elverdiği ölçüde, okul öncesi öğrencileri için özgün masallar yazabilir. Yazdığı bu masalları öğrencileriyle paylaşabilir. Öğrencilerini masalların kahramanı olarak seçebilir. Bu, öğrenciler için ilgi çekici olacaktır. Masalın geçtiği yeri okul, sınıf, okul bahçesi olarak tasarlayabilir. Öğrencilerle birlikte masal resimleme alıştırmaları yapabilir. Bu mümkün değilse halk kültüründen derlenmiş masallar üzerinde çalışabilir ve bu masalları öğrencilerin seviyesine göre yeniden yazabilir.

Şiir Ezberleme

Öğrencilerde dil zevkini geliştirmesi yanında onlara Türkçenin güzellik ve inceliklerini keşfettirmesi bakımından da önemlidir. Okul öncesinden itibaren ritmik söyleyişlere ilgi duyan öğrencilere tekerleme tadı veren şiirler okumak ve onlarda şiir zevki oluşturmak öğretmenin sorumlulukları arasında yer alır. Öğretmen, öğrencilerin güzel şiir örneklerini dinleyerek ezberlemeleri için ortam hazırlar. Şiiri sevdirmek için çaba harcar. Güzel şiir örnekleri okuyarak öğrencileri heveslendirir. Seçilmiş bir şiirden bir dize okur, öğrencilerin o dizeyi tekrarlamasını ister. Şiir bittikten sonra aynı uygulamayı tekrarlar. CD'den, cep telefonundan şiirler dinleterek de ezberleme ve seslendirme uygulamaları gerçekleştirebilir.

Şiir Korosu

Bir metni toplu olarak seslendirme yöntemidir. Bir grubun üyesi olmak, eş zamanlı bir etkinliğe katılmak, birlikte iş görebilmek, grup çalışmalarına uyum göstermek gibi yararlar sağlar. Öğretmen, öğrencileri gruplara ayırır. Birinci grup, ikinci grup, üçüncü grup gibi adlandırmalar yapar. Okuduğu bölümü kendisinden sonra hangi grubun seslendireceğini parmaklarıyla gösterir.

Metin Resimleme

Okul öncesi öğrencileri duygularını resim yoluyla ifade etmekten hoşlanırlar. Dinledikleri metinleri resimlemek de onlar için eğlenceli bir etkinliktir. Bu, soyut olanın somut hâle gelmesidir. İşitsel yoldan alıcıya ulaşan bir metnin görsellik kazanmasıdır. Öğrenciler, görselleştirebildikleri olay, durum ya da kavramları daha kolay içselleştirir ve kendilerine mal ederler. Bu yöntemde hikâyeler, masallar ve şiirlerden yararlanılabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, resmi çizilecek metnin görsel niteliklere sahip olmasıdır.

Şiir Resimleme

Metin resimleme yönteminde şiirler de kullanılabilir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, resmi çizilecek şiirin görsel nitelikler taşımasıdır. Şiir okunduğunda öğrencilerin zihninde bazı görüntüleri canlandırabilmeleri resim çizmenin ön koşuludur. Hikâye Resimleme Okul öncesi için üretilmiş yayınların kullanımında hikâye resimleme yönteminden sıklıkla yararlanır. Bu amaçla seçilen hikâyelerin görsel zenginlik taşıması, öğrencilerin resim tasarlamasını kolaylaştırır.

Hikâye Tamamlama

Öğrencilerin hayal gücünü kullanmaları ve ana dilini kullanma becerisini ortaya koymaları için metin tamamlama tekniğinden yararlanır. Öğrenci düzeyine uygun olarak seçilen masal ve hikâye türlerinde bir metin, belli bir bölüme kadar okunur. Yarım bırakılan metnin devamını öğrencilerin sözel olarak getirmeleri ve metni tamamlamaları istenir.

Hikâye Oluşturma

Öğretmenin bir cümle kurması, öğrencilerin sıra ile birer cümle ekleyerek hikâye ya da masalı geliştirip tamamlamaları biçiminde uygulanır. Metin tamamlama uygulamasından daha kapsamlıdır. Baştan sona doğaçlama olarak bir hikâye ya da masalın grup tarafından kurgulanmasıdır. Öğrencilerden kendilerinden önce cümle kuran arkadaşlarını dikkatle dinlemeleri, onların anlattığı hikâyeyi devam ettirmeleri istenir. Hikâyeyi bitirmek değil, sürdürmek önemlidir. Metni son öğrenci bitirmelidir.

Okul öncesi için üretilmiş yayınlarda yöntem, metin seçimi kadar önemlidir. Hangi metnin hangi yöntemle öğrencilere sunulacağı, üzerinde titizlikle düşünülmesi gereken bir konudur. Yöntemi belirlemek, öğretmenin sorumluluğundadır. Yöntem seçiminde öğrencilerin ilgi ve merakı mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır. Sadece görsel ya da işitsel yolla değil, birden çok duyu organını işe koşarak etkili bir uygulama gerçekleştirilebilir.

ETKİLİ YÖNTEMLERİ UYGULAMAK

Anaokulu / ana sınıfı öğrencilerine sunulacak yayınlar basılı, yazılı ya da görüntülü olabilir. Basılı ürünler hikâye, masal, şiir gibi türlerde kaleme alınabilir. Her metnin aynı yöntemle sunulması mümkün değildir. Yayın kısa film, çizgi film gibi görüntülü; resim, fotoğraf, karikatür, illüstrasyon gibi görsel nitelik taşıyabilir. Kullanılacak yöntem hem yayının türüne hem de özelliğine göre değişkenlik gösterir. Yayının Türüne Göre Kullanılacak Yöntemi Seçmek Şiir ya da şarkılar için kullanılacak en etkili yöntem ezberleme ve şiir korosuyla seslendirmedir. Şiir bir olaya vurgu yapıyor, bir doğa manzarasını tasvir ediyorsa şiir resimleme tekniğinden de yararlanılabilir. Hikâye, masal, efsane gibi olay ağırlıklı metinler kullanılacaksa okuma, düz anlatım, canlandırma, kukla ile anlatma, resimleme, metin tamamlama gibi yöntemler kullanılabilir. Çoklu medya ortamlarından elde edilmiş fotoğraf, resim, karikatür, illüstrasyon gibi görsellerden ve filmlerden yararlanılacaksa dijital anlatım yöntemi tercih edilecektir.

Figürler Kullanma

Kâğıttan ya da kartondan elde edilecek çeşitli figürlerle hikâye anlatılabilir. Okul Öncesi Öğretim Programı'ndan seçilecek, dil eğitimine yönelik kavramlardan; öz bakım, iletişim becerileri gibi konulardan seçim yapılarak bir hikâye oluşturulur ve figürler yardımıyla öğrencilere aktarılabilir.

Film İzleme

Öğrenciler film izlemekten hoşlanırlar. Çizgi film, konulu film, animasyon ya da belgesel filmlerden seçilecek eğitici, eğlendirici kısa örneklerin öğrencilere izletilmesi yararlıdır. İzlenen filmler üzerine öğrencilerle sohbet etmek, onların konuşma becerisinin gelişmesi bakımından önemlidir. Taklitler Yapma Ana sınıfı / anaokulu öğrencileri başta kedi, köpek olmak üzere birçok hayvanın taklidini yapmaktan hoşlanırlar. Hayvanların seslerini taklit edebildikleri gibi hareketlerini de canlandırabilirler. Öğretmen, anlattığı hikâyede geçen kahramanların, özellikle hayvanların taklitlerini yapmalarını öğrencilerden isteyebilir.

Yayının Özelliğine Göre Kullanılacak Yöntemi Seçmek

Her metin, türünün ve içeriğinin gerektirdiği tarzda öğrenciye sunulur. Sunuluş biçimini belirleyen, metnin taşıdığı görsellik, işitsellik, somutluk, soyutluk, öyküleyicilik gibi özelliklerdir. Öyküleme tekniğinin kullanıldığı metinler için en etkili yöntem, drama/canlandırmadır. Olay metinleri, resimlenmesi kolay metinlerdir. Metinden hareketle çizilecek resimler, metnin hikâye kartları yoluyla öğrencilere sunumunu sağlar. Olay yazılarında, özellikle diyalog üzerine kurulu metinlerde kukla ile anlatma en etkili yöntemler arasındadır. Bir metnin toplu olarak seslendirilmesi ya da ezberlenmesi de öğrencilere edebî zevk kazandıracak yöntemlerdir. Özellikle şiir türüne yönelik çalışmalarda bu yöntemin uygulanması, öğrencilerin hafızasına şiir örnekleri yerleştirmesi bakımından yararlıdır. Yöntem için gerekli araç-gereç Edebî metinlerin öğrencilere sunulmasında drama yöntemi kullanılırken maske, kostüm ve makyajdan yararlanılabilir. Bu öğeler, öğrencilerin role motive olmasını sağlar. Etkinliği izleyen öğrencilerde de gerçeklik duygusu uyandırır. Kartondan maskeler, taçlar, yelpazeler, gözlükler yapılabilir. Hikâye kartları için çeşitli renklerde boya kalemlerine, kartlara ihtiyaç vardır. Kesme yapıştırma yoluyla yapılacak resimler için el işi, fon ve grafon kâğıtları kullanılabilir. Kuklalar için her türlü artık malzemeyi kullanmak mümkündür. Yöntem için araç gereç hazırlama Yayınların öğrencilere sunumunda kullanılacak araç gereç piyasadan hazır olarak temin edilebileceği gibi öğretmen ve öğrenciler tarafından da üretilebilir. Kullanılacak araç gereç, eğitim ortamına ilk defa getirilmişse öğrencilere mutlaka tanıtılmalı, nasıl çalıştığı ve nasıl kullanılacağı konusunda öğrenciler bilgilendirilmelidir.

Kukla Hazırlama

Öğretmen ve öğrenciler, ayrı ayrı ya da birlikte, çeşitli malzemelerden kuklalar hazırlayabilir ve kukla oynatarak hikâyeler anlatabilirler. Örneğin kâğıt bir tabağa boya kalemleriyle ağız, burun ve göz çizilebilir. Yün iplikler belli boyda kesilip saç olarak yapıştırılabilir ve çomak kukla elde edilebilir. Maske Hazırlama Kâğıt, karton, keçe, kumaş ya da benzeri malzemelerden kalıp çıkarılıp kesildikten

sonra boyanarak hayvan ve bitki maskeleri yapılabilir. Hikâye anlatımı sırasında maske kullanmak, öğrencilerin konuya ve olaya motive olmasını sağladığı gibi, eğlenmelerine de sebep olur.

Karagöz Figürleri ve Sahnesi Hazırlama

Öğretmen ve öğrenciler birlikte Karagöz, Hacivat figürleri ve gölge oyunu sahnesi hazırlayabileceği gibi, hazır Karagöz ve Hacivat figürleri satın alarak da gölge oyunu etkinlikleri yapabilirler. Yöntem için gerekli ortam Hikâye anlatma çalışmalarında ortamın yeterli aydınlığı taşıması ve fiziksel gürültüden uzak olması gerekir. Öğrenci sayısına göre düzenlenmiş olmalı, öğrencilerin tamamının anlatıcılığı cepheden göreceği şekilde U düzeninde oturması sağlanmalıdır. Metin canlandırma çalışmalarında sınıf ortamı fiziksel bakımdan elverişli olmayabilir. Metnin gerektirdiği ölçüde harekete izin veren geniş bir ortama ihtiyaç vardır. Okulda bir drama sınıfı olması durumunda metin canlandırma çalışmaları burada gerçekleştirilebilir. Okulun spor salonu da bu amaçla kullanılabilir. Canlandırmalar sınıf ortamında gerçekleştirilecekse ortada bir boşluk oluşturulacak şekilde sıraların kenara çekilmesi yeterlidir. Mevsimin ve dış mekânın elverişli olması durumunda canlandırma çalışmaları okul bahçesinde yapılabilir. Ortamı, olayın geçtiği yere benzetecek bir dekor oluşturmak ve donatımlıklar (aksesuarlar) kullanmak gerekebilir.

UZUN ÖZET Türkiye’de çocuk edebiyatı 1908’de ilan edilen II. Meşrutiyet’ten sonra başlar. İlk telif metinler şiirlerdir. II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e kadar geçen sürede özellikle eğitimci yazar ve şairler çocuklara yönelik şiirler yazarlar. İbrahim Alâettin Gövsa Çocuk edebiyatı alanında yayımlanmış ilk çocuk şiir kitabının sahibidir. 1911’de Çocuk Şiirleri adlı kitabını yayımlamıştır. Kitapta otuz dört şiir yer alır. Doğrudan ahlak dersi veren şiirler yanında sonucu çocukların zekâsına bırakılan şiirlere de yer vermiştir. Şairin amacı, çocukların duygularına yön vermek, onları düşündürmek; kalplerinin doğruluk, fedakârlık, vatan ve millet için çarpmasını sağlamaktır. Ali Ulvi Elöve Satı Bey’in çağrısına ilk cevap veren ve ilk çocuk şiirlerini yazan isim olmasına karşın, şiirlerini kitaba dönüştürme konusunda ikinci sırada gelen şairdir. 1912’de Çocuklarımıza Neşideler kitabını yayımlamıştır. Şairin amacı, çocuklarda iyiliğe eğilim uyandırmak ve onlara ahlaki telkinlerde bulunmaktır. Tevfik Fikret Türk çocuk şiirinin kurucu isimlerindedir. 1914’te yayımlanan Şermin adlı kitabını Satı Bey’in kurduğu Yuva adlı anaokulunun öğrencilerine ithaf eder. Otuz bir şiirin yer aldığı kitapta şair oyun, oyuncak, doğa ve hayvan sevgisi, acıma duygusu, okul, çalışma gibi temalar işlemiştir. Ziya Gökalp Külliyyatı Gökalp edebiyatı bir eğitim aracı olarak kullanır. Metinler yoluyla çocuklara bilgi vermek, ahlaki ve millî duygular aşlamak ister. Kızıl Elma, Yeni Hayat ve Altın Işık adlı kitaplarında yer verdiği masal, destan, koşma ve manzumeler eğitici öğretici metinlerdir. Dede Korkut hikâyelerini ve Türk destanlarını manzum olarak yeniden yazar. Ala Geyik adlı manzum hikâyesi türün ilk ve önemli örneklerindedir. Ali Ekrem Bolayır II. Meşrutiyet’ten sonra yazdığı manzumeleri Şiir Demeti adıyla 1924’te yayımlamıştır. Altmış üç şiirden oluşan kitapta masal, fabl, fıkra gibi türlerde din, ahlak, vatan, okul, doğa sevgisi, aile sevgisi gibi temalar işlemiştir. Sabri Cemil Yalkut 1917’de yayımladığı Çocuklara Mahsus Küçük Şiirler kitabında elli şiire yer vermiştir. Aile, okul, vatan ve bayrak sevgisi, ahlak, inanç gibi temaları ele almıştır. İbrahim Aşkî Tanık Çocukların Şiir Defteri kitabında (1917) aile, vatan, bayrak, inanç, insan, çocuk, hayvan sevgisi, ibadet, bilgi, çalışkanlık gibi ileteler verir. Fuat Köprülü 1918’de yayımlanan altı bölümden oluşan Mektep Şiirleri kitabında yaşadığı dönemin ünlü şairlerinden seçtiği örnekleri bir araya getirmiştir. Eğitim kurumlarında, derslerde eğitim amaçlı kullanılmak üzere yapılmış bir derlemedir. Köprülü, Nasreddin Hoca fıkralarını da manzum olarak ilk defa yazmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde Türk Çocuk Edebiyatı Eserleri Şiir Türk çocuk edebiyatı Cumhuriyet Dönemi’nde büyük gelişme gösterir. Başlangıçta yetişkin insanın çocuğa duygu, bilgi, görgü, deneyim ve öğüt aktarımı biçiminde yazılan metinlerin yerini 1970’li yıllara doğru "öznesi çocuk olan" bir edebiyat almaya başlar. Bunda Fazıl Hüsnü Dağlarca’nın öncü rolü vardır. Şiirde Dağlarca ile birlikte Yalvaç Ural, İsmail Uyaroğlu, Mustafa Ruhi Şirin, Refik Durbaş, A. Vahap Akbaş, Abdulkadir Bulut, Ali Akbaş, Mevlana İdris, Gökhan Akçiçek gibi isimler günümüz Türk çocuk edebiyatına önemli katkıda bulunurlar. Roman, Hikâye ve Masal 1930’lu yıllarda Mahmut Yesari, Rakım Çalapala, Huriye Önez ve Cahit Uçuk gibi yazarlarla ilk örneklerini veren çocuk romanları Kemalettin Tuğcu, Gülten Dayıoğlu, Muzaffer İzgü, Cahit Zarifoğlu, Sevim Ak, Behiç Ak, Fatih Erdoğan, Tarık Dursun K., Ayla Çınaroğlu, Niyazi Birinci, Necati Tosuner, Üzeyir Gündüz, Nur İçözü, Gülsüm Cengiz, Feridun Oral, Sara Gürbüz Özeren, Nehir Aydın Gökduman, Serpil Ural, Mehmet Güler, Mavisel Yener, Aytül Akal, M. Salih Zengin, Gökhan Özcan, Aysel Gürmen, Nurefşan Çağlaroğlu gibi isimler tarafından zengin bir alana dönüşür. Deneme Cemal Süreya, Yalvaç Ural, Mustafa Ruhi Şirin, Mevlâna İdris, Yusuf Çağlar, A. Vahap Akbaş, H. Salih Zengin, Gökhan Özcan gibi isimler Cumhuriyet Dönemi Türk çocuk edebiyatında deneme türünün temsilcileridir. Tiyatro Orhan Asena, Ülker Köksal, Ünver Oral ve Ülkü Ayvaz çocuklara yönelik tiyatro yazarlarındandır. Çizerler Vehip Sinan, Ayda Kantar, Sait Munzur, Behiç Ak, Mustafa Delioğlu, Fatih Erdoğan, Dağistan Çetinkaya, Muammer Erkul, Sevgi İçigen, Demirhan Kadioğlu, Cem Kızıltuğ, Bilal Özcan, Gülinaz Şafak, Bekir Sıtkı Turhan, Serpil Ural, Hakkı Uslu, Reha Yalnızcık, Ahmet Yozgat, Reza Hemmatirad gibi çizerler ilgi alanını çocuk kitabı resimleyenlerdendir. Dünya Çocuk Edebiyatı Eserleri Masallar Dünyada Pançatantra, Kelile ve Dimne ile başlayan, Ezop’la devam eden masal geleneği 17. yüzyıldan itibaren yazıya geçirilen; La Fontaine, Perrault, Grimm, Andersen masallarıyla çocuklar için zengin bir kaynak oluşturur. Çocuk Klasikleri 18. yüzyıldan günümüze " çocuk klasikleri" olarak ün yapan Gulliver’in Gezileri, Köyün İkizleri, David Copperfield, Tom Brown ’ın Okul Günleri, Bir Eşeğin Hatıraları, Alis Harikalar Diyarında, Kimsesiz Çocuk, Tom Sawyer’in Maceraları, Heidi, Define Adası, Pinokyo, Oz Büyücüsü, Pal Sokağı Çocukları, Nils Holgersson’un Serüvenleri, Peter Pan, Polyanna, Tenten’in Maceraları, Uçan Sınıf, Küçük Prens, Şeker Portakalı,

Momo gibi eserler çocuk edebiyatı adına önemli kazanımlardır. Çocuklar için yazılan metinlerde serüven duygusu, "çocuğa görelilik" ilkesi ve fantastik öğeler olmazsa olmazlar arasındadır. Türk ve Dünya Çocuk Edebiyatının Özellikleri Serüven Serüven, çocuk edebiyatı eserlerinin genel özelliğidir. 18. yüzyılda çocukların yetişkinler için Alexandre Dumas (Père) tarafından yazılmış Üç Silahşorlar romanını okuması, çocuklardaki serüven merakının göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu, yazarlar tarafından çocuklar için yazılan eserlerde göz önünde bulundurulacak bir özellik olarak dikkate alınmıştır. Çocuğa Görelilik "Çocuğa görelilik", çocuklara yönelik metinlerde en önemli ilkedir. Çocuk edebiyatı metinlerinin öncelikli hedefi çocuklar olduğuna göre metinler dil, anlatım, tema ve görsellik bakımından çocuğun gelişim düzeylerine uygun olmalıdır. Fantastik Masallardan gelen alışkanlıkla çocuklar fantastik anlatımlara ilgi duyarlar. Çocuklar tarafından ilgiyle okunan Gulliver'in Gezileri, fantastik türün ilk örneklerindendir. Carrol'un Alis Harikalar Diyarında, Lagerlöf'ün Nils Holgersson'un Serüvenleri, Exupéry'nin Küçük Prens'i taşıdıkları fantastik öğelerle çocuk klasikleri arasına girmiştir. Harry Potter, fantastik türün son örnekleri arasındadır.

Çocuk Edebiyatı Eserleri

Türk ve Dünya Çocuk Edebiyatı Eserlerini İnceleme

Görsel Tasarım

Görseller, okul öncesi çocuk kitaplarının en önemli öğeleridir. Temel okuryazarlık eğitiminden önce kavram gelişimini destekler. Konu, olay, mekân ve kahramanın zihinde canlandırılmasını sağlar. Çocuğun algılamakta güçlük çekeceği kavramlar resimlerle gösterilir. Süsleme amaçlı olabildiği gibi açıklama ve tanımlama amaçlı da olabilir. Süsleme amaçlı olan görseller kitabı çekici hâle getirir. Açıklama amaçlı görseller, anlatımı somutlaştırır. Metni tamamlayan resimler ise sayfa tasarımıyla ilgilidir ve metinde eksik kalan bölümleri doldurur. Okul öncesi öğrenciler, parlak, sıcak ve canlı renkleri severler ve resimlere ilgi duyarlar. Çocuk kitaplarında resimler sanat değeri taşımalı, çocuklarda estetik duyguyu geliştirmelidir. Okul öncesinde dörtte bir metin, dörtte üç resim dengesi kurulmalıdır.

Dil ve Anlatım

Okul öncesine yönelik metinlerde söz varlığı, cümle, söz sanatları önemlidir.

Söz Varlığı

Bir kimsenin anlamını bildiği ve gerektiğinde kullanabildiği sözlerin tamamı demektir. Okul öncesine seslenen metinlerde çocukların anlamını bildiği kelime dağarcığını dikkate alınmalıdır. Çocuklar, aileden ve çevreden edindikleri dil birikimiyle söz varlığını oluştururlar. Etkin söz varlığı ve edilgin söz varlığı olmak üzere iki türlü söz varlığından söz edilebilir. Etkin söz varlığı günlük konuşma dilinde anlamı bilinen ve gerektiğinde kullanılan kelime sayısı; edilgin söz varlığı ise kişinin anlamını bildiği ancak konuşma dilinde kullanmadığı kelimelerin tamamıdır. Okul öncesi öğrencilerin etkin bin beş yüz-iki bin dolayında iken, edilgin söz varlığı on bine yakındır. Edebi metinlerde etkin ve edilgin söz varlığının içine az kullanılan ve anlamı çocuk tarafından bilinmeyen kelimeler serpiştirilebilir.

Cümle

Okul öncesine seslenen metinlerde en önemli dil öğelerinden biridir. Cümleler dilin kurallarına uygun, düzgün ve anlaşılır olmalıdır. Okul öncesi öğrencilerin dikkat süreleri kısadır. Uzun cümleleri takip etmekte güçlük çekerler. Bu nedenle basit, kurallı cümleler kullanılmalı, devrik cümlelere fazla yer verilmemeli, cümleyi oluşturan kelime sayısı az olmalıdır. Kurulan cümleler ortalama beş kelimedenden oluşmalıdır.

Söz Sanatları

Çocuklar, dili öğrenmeye başladıkları andan itibaren benzetmelere eğilimlidirler. “Melek kızım” ve “arslan oğlum” hitaplarına tepki göstermezler. Bazen “dondurma dağ” gibi doğal benzetmeler yapabilirler. Masallardaki teşhis (kişileştirme), intak (konuşturma) ve abartmaları yadırgamazlar. Hikâyelerde hayvanlar, bitkiler konuşabilir. Bu nedenle çocuklara yönelik edebî metinlerde dil gelişimi dikkate alınmak kaydıyla abartma, benzetme, kişileştirme ve konuşturma gibi söz sanatlarına yer verilebilir. Söz sanatları çocuklara dilin inceliklerini fark ettirir ve dil zevki ve dil sevgisi kazandırır.

Konu

Okul öncesine yönelik yayınlarda konu, çocukların yakın çevresinden seçilmeli; aile sevgisi, doğa, hayvanlar, olağanüstü nesne ve olayları işlemeli; çocukları düşürmeye yönlendirmelidir. Konunun işleniş biçimi de önemlidir. Konunun ilginç olması yanında çocuğun zihninde ve gönlünde iz bırakması da gerekir. Özgünlük konuda değil, konunun işlenişindedir. Sıradan bir konu da olsa, onu farklı biçimde işlemek, metni ilgi çekici yapar. Çocuk yayınlarında işlenen konuların çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap vermesi, aileye ve çevreye sevgiyi aşılması, hayal dünyasını zenginleştirilmesi; şefkat, merhamet, çalışkanlık, yardımseverlik gibi değerleri yüceltmesi; ideolojik dayatmalara yer vermemesi; inandırıcı olması; sebep sonuç ilişkisini vurgulaması beklenir.

İleti-Mesaj

İleti, metnin taşıdığı ana düşüncedir. Bir çocuk hikâyesinde bilgi de verilebilir, bir düşünce ve davranış da önerilebilir ancak bu, doğrudan değil, dolaylı yoldan verilmelidir. Çocukların iletiyi metinden çıkarmasına fırsat tanınmalıdır. İleti yazar tarafından değil, bir kahramanın dilinden, kendi deneyimlerinin sonucu olarak yansıtılması sağlanmalıdır.

Kültürel Özellikler

Edebiyat eserleri kültür aktarımı gerçekleştirir. Toplumun değerler sistemi, edebiyat aracılığıyla çocuklara kazandırılır. Bütün kültür öğeleri ve motifleri edebî metinler yoluyla çocuk okurlara sunulur. Geleneklerden atasözleri ve deyimlere, türkülerden halk oyunlarına bütün toplumsal öğeler kültür kapsamındadır. Edebiyatla bu öğeler genç kuşağa ve geleceğe taşınır.

Kahramanlar

Masal, hikâye, roman, tiyatro gibi edebiyat ürünlerinde olayın başından geçtiği kişidir. Okul öncesi öğrencileri iyi ya da kötüyü temsil eder kahramanlar aracılığıyla tercihlerini yapar, kimden yana olmaları gerektiğini belirlemiş olur. Çocuklar, edebî metinlerin kahramanlarıyla özdeşlik kurarlar ve onları kendilerine örnek alırlar. Bunun için kahraman, öğrencinin yaş grubuna yakın ve gerçek hayattaki gibi inanılır ve güvenilir biri olmalıdır. Kusursuz, mükemmel kahramanlarla özdeşlik kurmak zordur. Çocuk okuyucu bu tür kahramanları gerçekçi bulmaz. Yazarlar, ulaşılmaz, ideal tipler oluşturmamalı, çocuk gerçekliğini gözden uzak tutmamalıdır.

Ortam

Masal, hikâye, roman gibi türlerde olayın geçtiği yerdir. Çocuk edebiyatı metinlerinde ortam, gerçek hayatta karşılaştığı ortamlara bire bir benzemese de, çocuğun girebileceği, zihninde canlandırabileceği bir ortam olmalıdır. Olay, düşsel (fantastik) bir ortamda da geçebilir. Ancak çocuğun dünyasına uygun olmalıdır.

Tasvirler (Betimlemeler)

Çocuk edebiyatı metinlerinde tasvirler olayın, kahramanın ve mekânın zihinde canlandırılmasını sağlar. Bu nedenle tasvirler, yalın, açık ve anlaşılır olmalıdır. Çocuklar, karmaşık ruh tasvirlerini sıkıcı bulurlar. Ancak kişi, olay ve mekânla ilgili ayrıntılı tasvirler ilgi çekicidir. Metindeki tasvirlerin ne ölçüde başarılı olduğu, öğrencilere metinden hareketle resim çizdirerek denetlenebilir.

MEDYA NEDİR?

Medya; gazete, radyo, televizyon, internet vb. kitle iletişim araçlarının tamamını kapsayan ve modern dünyada yaygın olarak kullanılan bir kavramdır. Bu çerçevede medya, kitle iletişiminde gerekli araçların tamamını ve iletişim sürecinin gerçekleştiği ortamı da ifade etmektedir. Başlangıçta sadece görsel ya da işitsel olarak adlandırılan ve dar kapsamlı bir kavram olan medya, teknolojik gelişmelerin neticesinde gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenme günümüzde çok daha farklı boyutlara ulaşmaya başlamıştır. Önceleri belirli zaman ve mekânlarla sınırlı olan medya araçları internet teknolojisindeki gelişmelerle birlikte bu sınırlardan kurtulmuştur.

Medyanın Gelişim Süreci ve Medya Çeşitleri

İnsanoğlunun bilgiye daha hızlı ulaşma arzusunu karşılamak üzere ortaya çıkan medya, zaman içerisinde hızlı bir gelişim kaydederek etrafımızı kuşatmıştır. Başlangıçta sadece görsel ya da işitsel olarak adlandırılan ve dar kapsamlı bir kavram olan medya, teknolojik gelişmelerin neticesinde gelişmiş ve çeşitlenmiştir. İletişimin merkezine yerleşen ve her geçen gün biraz daha etkinliğini artıran medya araçları, çocukların gelişim sürecine de tesir etmeye başlamıştır. Genel anlamda matbaanın icat edilmesinin ardından gazetenin ortaya çıkmasıyla birlikte toplumun gündeminde yer etmeye başlayan medya araçlarının etkisi radyonun, televizyonun icadı ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte oldukça fazla bir şekilde artmıştır. Bugün geline noktada bütün medya araçları birbirinin içerisine girmiş bir durumda bulunmaktadır. İnternet ortamında bir gazeteyi okurken bir televizyon programı ile karşılaşılabilenkte aynı sayfada radyo haberleri dinlenebilmektedir.

Medyanın Toplum Üzerindeki Etkisi

Kitle iletişim işlevi gören medya araçları kullanım biçimlerine göre; işitsel medya araçları, görsel medya araçları, görsel-işitsel medya araçları, etkileşimli medya araçları şeklinde gruplandırılabilir. İnternet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan ve hızla yayılan etkileşimli medya araçları, kullanıcıları edilgen olmaktan kurtarmıştır. Etkileşimli medya araçlarını kullananlar sürece dâhil olmakta ve medyanın bir parçası hâline gelmektedirler. Medya araçlarının gelişimiyle birlikte içerik üretimi ve içeriklerin çeşitlenmesi de hızlanmıştır. Bu hızlanma birtakım olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu olumsuz etkilerin yansımaları özellikle çocuklar üzerinde kendisini göstermektedir.

Medyanın Çocuk Gelişimi Üzerindeki Etkisi

Ekolojik Sistem Teorisi göz önüne alındığında medyanın çocuğun ve toplumun yaşantısında önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Teoride ekosistemde yer aldığı ifade edilen medya araçları günümüzde daha etkili bir hâle gelmiştir. Burada ebeveynlere düşen görev medya araçlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak için Ekolojik Sistem Teorisi'nde bulunduğu yerde kalmasını sağlamaktır. Çocuk gelişimi üzerinde yapılan araştırmalar gelişim sürecinin biyolojik özellikler ve çevresel faktörlerden etkilendiğini ortaya koymuştur. Biyolojik faktörler daha çok kalıtımla ilgilidir ve bedensel durumu ifade eder. Oysaki çevresel faktörler kişilik gelişimini olumlu veya olumsuz yönden etkileyerek bireyin yaşam standardını belirleyebilmektedir. Medya araçlarının olumlu ve olumsuz etkileri incelendiğinde bu araçların çevresel faktörler arasında çok önemli bir konumda bulunduğu görülecektir. Medya araçlarına kontrolsüz bir şekilde maruz kalan çocuklarda çeşitli olumsuz etkiler görülmektedir. Bu sebeple çocukların medya araçlarını kullanmaları noktasında dikkatli olunması ve medya araçlarının olumsuz etkilerinden çocukları korumak için tedbirler alınmalıdır. Günümüz medya araçlarında yer alan içeriklerin kontrolsüz bir şekilde üretilmesi ve yayılması ciddi anlamda birtakım problemlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır. Çocukların kendilerine uygun olmayan içeriklere maruz kalmamaları için dikkatli olunmalı ve tedbirler alınmalıdır. Çocukların medya araçlarını kontrolsüz ve sınırsız kullanmalarına müsaade edilmemelidir.

Medyanın çocuklar üzerindeki olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir:

- Çocukların dil gelişimine katkı sağlar.
- Yeni kavramların öğrenilmesine yardımcı olur.
- Eğitim amaçlı hazırlanan içeriklerin sunulmasıyla akademik başarı artırılabilir.
- Birden fazla duyu organına hitap eden materyaller çocuğun algısının ve kavramasının güçlenmesine yardım eder.
- Çocuğun yakın çevresinde göremeyeceği varlık ve nesnelere tanınmasını; etrafında sıklıkla yaşanmayacak olayları ve durumları görmesini sağlar.

- Olumlu davranışların öğrenilmesine ve pekiştirilmesine yardımcı olur. Medyanın olumsuz olarak nitelendirilebilecek etkileri ise şunlardır:
- Kontrolsüz bir şekilde kullanılan medya araçları çocuğun sosyalleşmesini engeller. Çocuklar sokağa çıkıp arkadaşlıklar kurmak yerine bilgisayar ve telefon gibi medya araçları ile bu ihtiyaçlarını karşılama eğilimine girmektedirler.
- Medya araçlarındaki yanlış modeller, çocuğun yanlış davranış kalıpları oluşturmasına neden olur.
- Şiddet ve saldırganlık ihtiva eden medya içerikleri çocuklarda bu davranışların yerleşmesine sebep olur.
- Gerçeği ve kurguyu ayırt edemeyen çocuklarda gerçek dünya ile sanal ortamdaki uyumsuzluklar davranış bozukluklarına yol açabilir.
- Belli bir plan ve sistem dâhilinde kullanılmayan medya araçları akademik başarının düşmesine sebep olabilir.
- Medya araçları başında geçirilen kontrolsüz zamanlar, çocuğun zaman yönetimi konusundaki becerilerinin azalmasına neden olur. Çocukların kişisel gelişimlerini tamamlayabilmeleri için aileler tarafından fırsatlar yaratılmalı ve çocukların medya araçlarının esiri olmalarının önüne geçilmelidir. Bu noktada aileler, toplum ve devlet kurumları üzerlerine düşen görevleri yerine getirmelidir. Çocukların medyanın olumsuz etkilerinden korunmaları için şu hususlara dikkat edilmelidir:
- Çocuklar medya araçlarını kullanma konusunda eğitilmelidir.
- Medya araçlarını yanlış kullanmanın vereceği zararın farkında olmayan küçük yaştaki çocukların aileleri bu araçların kullanımı noktasında dikkatli olmalıdır.
- Çocuklar medya araçlarını kullanırken yalnız bırakılmamalı mutlaka bu araçları kontrollü bir şekilde kullanmaları sağlanmalıdır.
- Aileler çocuklarıyla kaliteli zaman geçirmenin yollarını araştırmalı, çocuklar için medya araçları ikinci planda kalacak şekilde süreçler planlanmalıdır.
- Okullarda medya araçlarının yanlış kullanımının doğuracağı sonuçlar hakkında bilgilendirmeler yapılmalı medya okuryazarlığı konusunda çocuklar bilinçlendirilmelidir.
- Ebeveynler çocuklara medya araçlarının kullanımı noktasında örnek olmalıdırlar.

ÇOCUKLARA YÖNELİK MEDYA YAYINLARI

Değişen aile ve toplum yapısı ile birlikte potansiyel bir medya tüketim grubu hâline gelen çocuklar, medya pazarlamacılarının ulaşmaya çalıştıkları önemli bir kitle olmuştur. Bu açıdan bakıldığında çocuklar, medya açısından hem tüketici hem de malzeme konumunda bulunmaktadır. Medya organları hem çocuğa yönelik yayınlar yapmakta hem de bu süreç içerisinde çeşitli şekillerde medyada çocuğa farklı roller de yüklenmektedir. Bu sebeple hem çocuk için üretilen medya hem de çocuğun kullanıldığı medya ciddi bir şekilde sorgulanmaya başlamıştır. Bu sorgulamanın neticesinde çocuklara yönelik üretilen medya yayınlarının kalitesi ve bu yayınlarda bulunması gereken özellikler üzerinde yeni düşünceler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu konuda Birleşmiş Milletler'in aldığı kararlar son derece dikkat çekicidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinde çocuk: "Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır." ifadesiyle tanımlanmıştır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin yanı sıra bu konuda başka kurumlar da birtakım kurallar benimsemişlerdir. Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, bu konudaki en gelişkin ilkeleri hazırlayan kuruluşlardan biridir. Federasyon'un "Çocuklarla İlgili Konularda Haber Yapmada Gözetilecek Yollar ve İlkeler" metni, 1998 yılında 70 ülkeden gazeteci kuruluşlarının katıldığı uluslararası konferansın ardından 2001 yılında Seul'deki yıllık kongrede kabul edilmiştir. Gazete ve dergilerle başlayan çocuklar için medya yayınları radyo, televizyon, bilgisayar ve internetle devam etmiştir. Teknolojik gelişmelere paralel olarak çocuk yayınlarının hem çeşidi artmış hem bu araçlara ulaşım kolaylaşmış hem de bu yayınların kalitesi yükselmiştir. Gazete ve Dergi Çocuklar için yayın yapan ilk gazete 1751 yılında The Lilliputian Magazine adıyla John Newbery tarafından İngiltere'de yayınlanmaya başlamıştır. Türkçe yayınlanan ilk çocuk dergisi ise 1869 yılında Sıdkı Efendi tarafından çıkarılan Mümeyyiz isimli dergidir. Mümeyyiz'in ardından 1875'te Sadâkat isimli ikinci çocuk dergisi çıkarılmıştır. Sadâkat, sayfalarında öğretici yazılara yer vermesinin yanı sıra eğlendirirken öğretmeyi amaçlamıştır. Yazıların çoğu yabancı dilden çevrilmiştir. Derginin içeriğinde küçük hikâyeler, soru - cevaplar, okuyucu mektupları, durub-ı emsal (atasözleri) gibi köşeler bulunur. Dili oldukça sadedir. Sık sık lisanımızın Türkçe olduğuna vurgu yapmıştır. Gelişen teknoloji sayesinde hem dergilerin baskı kalitesi yükselmiş hem de dergilerin çeşidi artmıştır. Çıkarılan dergilerin bir kısmı eğlendirip öğretmeye yönelik yayınlar yaparken bir kısmı ise televizyon ve sinemalardaki bir kısım yayınların devamı niteliğindedir.

Radyo

İlk sesli medya aracı olma özelliğini taşıyan radyo da çocuklara yönelik yapılan yayınlarla önemli işlevler görmüştür. Radyoların çocuklar üzerindeki en önemli etkisi dil gelişimine sağladığı faydalar noktasında olmuştur. Yalnızca kulağa hitap eden radyo, günlük hayatta önemli bir yer tutan dinleme becerisinin gelişmesine önemli katkı sağlamanın yanı sıra görsel materyaller içermemesi dolayısıyla çocuğun hayal dünyasının gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. TRT Radyo 1'de 1942 yılında yayınlanmaya başlanan "Çocuk Saati" programı uzun yıllar boyunca devam eden ve çocukların merakla takip ettikleri bir program olmuştur. Televizyon 20. yüzyılın başında görüntü ve sesi birleştirerek bir iletişim devrimine yol açan televizyon çocuk yayınlarını da etkilemiştir. Önceden sadece belirli gün ve saatlerdeki çocuk kuşağı yayınlarının yanına yedi gün yirmi dört saat yayın yapan çocuk televizyonları eklenmiştir. Öyle ki, her yaş grubundaki çocuğa hitap eden bir televizyon kanalı bulmak mümkündür. Eğitimciler ve araştırmacılar, televizyonun bilgi kaynağı olarak çocuk açısından son derece önemli bir etken olduğu konusunda uzlaşmaktadırlar. Televizyonun eğitsel katkı unsuru olarak kullanımı göz önünde bulundurulduğunda, televizyonun eğitimdeki bir katkısının da beraberinde getirdiği uyarıcı zenginlik olduğu anlaşılır. Televizyon; hareket, renk ve sesi birleştirerek ilgi çekmekte, birden fazla duyuya yöneldiği için etkisi artmaktadır. Uyarıcıların sunulması yanında bu uyarıcıların organize edilmesi ve etkin bir biçimde kullanılması da büyük önem taşımaktadır. Bir program öncesinde, izleme sırasında ya da izleme sonrasında oluşturulacak etkinlikler ile çocukların izleme eylemini edilgenlikten çıkarılabilir.

Bilgisayar ve İnternet

Bilgisayar ve internet üzerinden çocuklara yönelik yapılan yayınlar oldukça çeşitlidir ve sayıları da fazladır. Çocuklar için bilgisayar temelli olarak yapılan yayınların ilki çocuklara yönelik hazırlanan CD ve DVD'lerdir. CD ve DVD'ler kitap, müzik, film, oyun vb. içeriklere sahip olabilmektedir. Bazı CD ve DVD ortamında sunulan programlar ve oyunlar bilgisayar teknolojisini interaktif, yani

etkileşimli bir şekilde dönüştürmektedir. Bu noktada çocukların eğitimleri için özel yazılımlar geliştirilmekte ve bu yazılımlar çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini desteklemek için kullanılmaktadır. Bazı CD ve DVD ortamında sunulan programlar ve oyunlar bilgisayar teknolojisini interaktif, yani etkileşimli bir şekilde dönüştürmektedir. Bu noktada çocukların eğitimleri için özel yazılımlar geliştirilmekte ve bu yazılımlar çocukların bilişsel ve duyuşsal gelişimlerini desteklemek için kullanılmaktadır. Bu süreçte çocuklar için hazırlanan bu materyaller de genel olarak “eğitilence” yazılımı şeklinde adlandırılmıştır.

ÇOCUKLARA YÖNELİK MEDYA YAYINLARINDA BULUNMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Teknolojik gelişmeler, sağladığı faydaların yanında çocukların korunması gereken bazı tehlikeleri de ortaya çıkarmıştır. Çocuklara yönelik yayın yapan medya araçlarının gelişim süreçlerinin ve özelliklerinin bilinmesi hem aileler hem de öğretmenler için son derece önemlidir. Çocuğun gelişim sürecinin zarar görmemesi için bu araçların ne surette kullanılırsa faydalı olacağı üzerine kafa yormak bugün bir zorunluluk hâlini almıştır.

YENİ MEDYA KAVRAMI

Günümüzde medyayı etkin bir şekilde kullanmaya ve tüketmeye devam etmekteyiz, ancak eskiyle kıyaslandığında medyanın kullanımında ve içeriğin tüketilmesinde bazı farklılıkların olduğu da açık bir gerçektir. Yeni medya ile birlikte geleneksel kullanım alışkanlıklarının ve tüketiminin de farklılaşmaya başladığı görülmektedir. Önceleri bir zamana ve mekâna bağlı olarak tüketilen medya ürünleri bugün bütün bu sınırlardan kurtulmuş bulunmaktadır. Bugünün yeni medya kullanıcıları hem içerik üretme hem de içeriklere ulaşma noktasında geçmişte olduğundan çok daha özgür durumda bulunmaktadırlar. 1990'ların ortalarından itibaren önem kazanmaya başlayan yeni medya terimi, 1960'lardan bu yana kullanılmaktadır. Her ne kadar yeni medya yoğun bir şekilde bilgisayarlaşmaya dayanmaktaysa da, yeni medya sadece dijital medya değildir; yani sadece fotoğraf, video, metin gibi diğer medya çeşitlerinin dijitalleşmesi anlamına gelmemektedir. Alıcıların geleneksel medya ortamındaki pasif izleyici, okuyucu, dinleyici konumu, yeni medya ile birlikte daha aktif bir yapıya dönüşmüştür. Bu sebeple artık tüm alıcılar "kullanıcı" olarak tanımlanmaktadır. Yeni medyanın beş temel niteliği vardır. Bunlar: Sayısal temsil, modülerlik, otomasyon, değişkenlik ve kod çevrimidir. Yeni medya, bütün bilinen farklı ortamları bir araya toplama yetisine sahip bir özelliktedir. Yeni medya ile birlikte bütün medya araçları form olarak belirgin bir şekilde değişime uğramış ve uğramaya da devam etmektedir.

YENİ MEDYA TÜRLERİ

Dijital teknolojilerin gelişmesiyle birlikte yeni medyadaki çeşitlilik de artmıştır. Bu yeni medya türleri, bir yandan kendi içeriklerini ve tarzlarını oluştururlarken diğer yandan tümleşik bir medya olanağını da gündeme getirmişlerdir. Geleneksel medya kapsamına giren bütün türler yeni medya içerisinde alışılmışın dışında bir formla kullanılırken yeni medyaya has, sosyal medya, web günlükleri, interaktif oyunlar ve kişisel internet sayfaları gibi türler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Dijital Gazete ve Dergiler

Dijital gazete ve dergiler, anlık bilgi paylaşımı imkânı sunması, internetin yaygınlaşması ve bu yayınların ücretsiz olmaları sebebiyle basılı gazete ve dergilerden daha çok rağbet görmektedirler. Bu rağbetin bir neticesi olarak basılı gazete ve dergilerin yerini dijital gazete ve dergilere bırakacağı ileri sürülmektedir. Bu durumun nedeni olarak öncelikle ekonomik zorluklara işaret edilmektedir. Dijital gazete ve dergilerin basılı olanlara karşı diğer bir üstünlüğü ise hareketli görüntü ve ses dosyaları kullanarak içeriği zenginleştirme imkânına sahip olmalarıdır. Dijital gazete ve dergilerin basılı olanlara göre bir diğer avantajlı olduğu husus interaktif yani etkileşimli yapıda olmalarıdır.

Dijital Radyo Yayıncılığı

İlk sesli medya aracı olma özelliğini taşıyan radyo, zaman içerisinde işlev olarak değişmeye de radyo kanallarına ulaşım şekilleri değişiklik göstermiştir. Önceden yerleşik bir vericiden sadece belirli bir kapsama alanına hizmet verebilen radyo kanalları dijital teknolojilerdeki gelişmelerle birlikte çok daha geniş alanlara yayın yapabilmeye imkânına kavuşmuşlardır. Radyolar önce uydu üzerinden daha geniş kapsama alanına ulaşmış, internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte de bütün dünya radyolarının kapsama alanı içerisine girmiştir.

Dijital Televizyon Yayıncılığı

İletişim teknolojilerinde yaşanan son gelişmelerle birlikte televizyon izlemek isteyen insanlar ellerindeki mobil internet bağlantılı dizüstü bilgisayar, telefon veya tabletlerle istedikleri zaman ve mekânda televizyon yayınlarına ulaşabilmektedirler. Bugün ayrıca internet ortamındaki yayın platformlarında kullanıcılar kendi kanallarını açabilmekte cep telefonundan başka bir donanıma ihtiyaç duymadan canlı yayın da yapmak dâhil olmak üzere kendi içeriklerini üreterek paylaşabilmektedirler. Bunun yanı sıra sadece internet üzerinden yayın yapan yayın platformları da kullanıcılar tarafından oldukça büyük bir ilgi görmektedir. Bilgisayar, İnternet ve Mobil Teknolojiler İlk kişisel bilgisayarın geliştirilmesi ise 1947 yıllarında "transistör"ün keşfi ile mümkün olmuştur. Transistörlerin "entegre" hâline getirilerek üretilmeye başlanması ile ilk "denetleyici"ler, sonrasında ise ilk işlemci üretilmiştir. İlk işlemciden sonra ise bilgisayarların boyutu gittikçe küçülmüştür. İlk işlemcili bilgisayarda Intel 8086 mimarisi kullanılmıştır. Bu bilgisayarda ilk olarak Floppy disket sürücü (yani disket sürücü) ile veri saklanmış, sonrasında bu bilgisayara sabit disk eklenmiştir. Devrelerin, entegrelerin, işlemcilerin ve diğer bilgisayar bileşenlerinin boyutlarının küçültülmesi, kapasitelerinin artırılması ve üretim maliyetlerinin düşmesine paralel olarak bilgisayarlar hem boyut olarak küçülmüş

hem de bireysel kullanıcıların rahatlıkla ulaşabilecekleri bir teknoloji hâline gelmiştir.

YENİ MEDYA VE ÇOCUK YAYINLARI

Farklılaşan medya teknolojileri beraberinde daha büyük etki alanlarının oluşmasına ve medyanın olumlu ya da olumsuz etkilerinin artmasına sebep olmaktadır. Medyayı yoğun olarak tüketen grupların başında çocukların geldiği düşünülürse yeni medyanın çocuklar üzerindeki etkisi de büyük önem arz etmektedir. Gelişen yeni medya araçları çocuk edebiyatı açısından birçok fırsatı beraberinde getirmekle birlikte bu araçların kullanımında dikkat edilmeyen hususlar birtakım zararlara da yol açmaktadır. Yeni medya ortamlarında içeriklere ulaşmanın getirdiği kolaylık, çocukların ve gençlerin faydalı içeriklere kolay ulaşmasını sağladığı gibi zararlı içeriklerin de gelişim sürecindeki bireylere daha kolay ulaşmasına sebep olmaktadır. Bugün ayrıca yeni medya mecraları arasında yer alan dijital oyunlar ve mobil uygulamalar da çocukların çok fazla ilgisini çekmektedir. Çocuklara yönelik yayın yapan birçok kuruluş dijital oyun ve mobil uygulama ortamlarında yerini almış bulunmaktadır. Bu kuruluşlar çok sevilen ve takip edilen programlarını dijital oyunlara ve mobil uygulamalara uyarlayarak çocukların ilgisini çekmeye çalışmaktadırlar. Bu noktada özellikle eğitim içerikli ve pedagojik kaygılarla hazırlanan oyunlar ve uygulamalar çocukların gelişimi için oldukça faydalı olmaktadır. Ancak son zamanlarda ortaya çıkan ve çocukları intihara kadar sürüklediği ifade edilen Mavi Balina, Momo ve Mariam gibi oyunlar yeni medya ortamlarındaki denetimsizliğin de bir sonucu olarak kötü örnekler şeklinde ortaya çıkmıştır. Yeni medya mecralarındaki denetimsizliğin bir sonucu olarak bu mecraların çocuklar üzerinde birtakım zararlı etkileri de ortaya çıkmıştır. Bu zararlar şu şekilde sıralanabilir. Çocuklar, duygusal ve zihinsel gelişimlerini henüz tamamlamamış olduklarından sanal dünyada görüp yaşadıklarını gerçek dünyada da arama eğilimine girmektedir. Bilgisayar ve diğer medya araçları başında geçirilen uzun zamanın doğal bir neticesi olarak çocuklar, zaman yönetimi ile ilgili becerilerini geliştirememektedir. Yeni medya ortamlarına bağımlı hâle gelen çocukların çevreleriyle oluşturmaları gereken iletişim bağları zayıf kalmakta ve çocuklar toplum yaşantısına uyum sağlamakta güçlük çekmektedir. Özellikle şiddet barındıran içerikler çocukların şiddete karşı duyarsızlaşmalarına sebep olmaktadır. Şiddete karşı duyarsızlaşan çocuklar hem saldırgan tavırlar göstermekte hem de çevrelerindeki şiddete tepki vermemeye başlamaktadır.

ARŞİV NEDİR?

Bireylerin ve organizasyonların yürüttükleri faaliyetleri daha sağlıklı ve verimli sürdürebilmeleri için ürettikleri bilgileri saklamaya ve bu bilgilere yeniden kolayca ulaşmalarını sağlayacak sistemlere ihtiyaçları vardır. Üretilen bilginin saklanması ve bunlara yeniden kolayca ulaşılabilmesi için arşiv sistemleri geliştirilmiştir. Arşiv "Bir devletin, bir şehrin veya bir şahsın geçmişine ait belgeler topluluğu" şeklinde tanımlanabilir. Arşivler, çeşitli alanlarda araştırma yapmak isteyenlerin ve geçmişe dayalı haklarını aramak isteyenler için vazgeçilmez kaynaklar arasında yer almaktadır. Arşivler geçmişle irtibat sağlayıp, gelecekte doğru yolun bulunmasına yardımcı olacak en güvenilir kaynaklardır. Arşiv sözcüğü Türkçe sözlükte "Belgelik" sözcüğü ile karşılanmakla birlikte: "Belge ve yazıların saklandığı yer, arşiv, belgelerin ya da bunların mikrofiş / mikrofilm ortamındaki kopyalarının saklandığı örgüt. Ferman, berat, mektup, evrak vb. yazılı belgelerin saklandığı yer. Tarihsel belgelerle, devlete ilişkin belgelerin korunduğu yer, dosyaların saklandığı oda. Sinema/TV. Filmlerin, gereğinde çeşitli işlerde kullanılmak üzere belge olarak saklandığı yer. Belgelerin saklandığı yer." gibi anlamları vardır.

ARŞİVİN TARİHİ GELİŞİMİ

Arşivin tarihi çok eski milletlere kadar dayanır. Eski Mısır ve Roma'da birçok devlet, tapınak ve aile arşivleri bulunmaktaydı. Mezopotamya'nın Nippur şehrinde, MÖ 2000 yılından başlayarak tablet hâlinde belgelerin saklandığı bir devlet arşivi bulunmuştur. Hattuşaş (Boğazköy)'ta yapılan kazılar sonucunda da, MÖ 1800-1200 yılları arasında Hititlere ait muharebe, antlaşma, kanun, kral yıllıkları ve daha birçok belgelerin saklandığı büyük bir devlet arşivi ortaya çıkarılmıştır. Bu arşiv muhtevasının önemli bir kısmı İstanbul'daki, bir kısmı da Ankara'daki arkeoloji müzelerindedir. Geçmiş ile günümüz arasında irtibat kurmak gibi önemli bir görev yüklenen arşivler, hiç şüphesiz bir milletin en değerli hazinesi ve devlet varlığının da hafızasıdır. Arşiv geleneğinin kökeni ve nerden geldiği bilinmemekle birlikte hazırlanan en eski kullanım rehberleri Alman asilzadesi Jacob von Rammingen'in yazdığı rehberlerdir. Bu arşiv bilimlerinin öncü eserleri 1571 yılında basılmış olsa da bunların büyük olasılıkla 1500'lü yılların ilk yarısından önce yazıldığı düşünülmektedir. Avrupa devletlerinden Fransa, 1790 yılında ilk Fransız Millî Arşivini kurdu. İngiltere'de devlet adamları mevkilerinden ayrılırken kendi zamanlarına ait resmî evrakı beraberlerinde götürmeleri adettendi. Bu sebeple resmî evrakın dağılıklığını önlemek için İngiltere'de 1838'de Public Record Office kurulmuş, Alman devlet arşivi ise 1867'de kurulmuştur. Türkiye'de modern anlamda arşivcilik konusunda ilk ciddi teşebbüs, devrin maliye nazırı Safvetî Paşa'nın 1845'te Enderun'daki tarihî vesika ve defterleri bir tertip içine almaya çalışması ile görülür. Tam manasıyla modern arşivcilik ise 1846'da Hazine-i Evrak Nezareti'nin kurulmasıyla başlar Üretilen bilginin saklanması ve ihtiyaç duyulduğunda kolayca ulaşılarak yeniden kullanılabilmesi için mutlaka arşiv çalışması yapılması gerekir. Amaca uygun bir şekilde tasnif edilen ve sonraki zamanlarda kolaylıkla ulaşılabilen bu arşivler kullanıcıları için çok önemli işlevler görmektedirler.

ARŞİV ÇEŞİTLERİ

Arşivler oluşturulurken arşiv belgesi olarak seçilecek olan malzeme iyice incelenir ve arşiv belgesi niteliğinde olanların saklanmasına gerek görülür.

Arşivist, arşiv belgelerinin seçiminde öncelikli olarak şu sorulara cevap aramalıdır:

- Belgeler, ait olduğu kuruluş veya devletin diğer birimleri tarafından tekrar ihtiyaç duyulacak bilgileri içermekte midir?
- Önemli veya daha önceden konulmuş karar veya muamelelerin dokümanı mıdır?
- Önemli kararları nasıl varıldığına ışık tutmakta mıdır?
- Diğer ülkeler, devletin diğer birimleri, halka kapalı kurum ve kuruluşlar veya özel kişiler için uzun vadeli yükümlülükler belgeliyor mu?
- İçerdiği bilgilere herkesin ulaşması mümkün olacak mı?
- Her ne kesimden olursa olsun araştırmacılara yardımcı olacak bilgiler içeriyor mu?
- Belgeler sadece bilgi açısından mı, yoksa başka yönden de değer taşıyor mu?

Bu sorulara yanıt alındıktan sonra gerekli görülen belgelerin arşivlenmesine karar verilir. Bu belgeler organizasyonun doğal faaliyetleri sonucu kendiliğinden oluşan belgelerdir.

ÇOCUK YAYINLARINDAN ARŞİV OLUŞTURMA

Eğitim-öğretim sürecinde de arşivlenmiş bilgiler ve kaynak eserler büyük önem arz etmektedir. Bu

süreç içerisinde yürütülen faaliyetlerde kullanılan araç-gereç ve kaynakların tekrar kullanılabilir hâlde tutulması zaman ve emek tasarrufu açısından fayda sağlamaktadır. Çocuklara yönelik yayınlardan arşiv hazırlanırken mutlaka; seçici davranılmalı, işlevsel bir tasnif sistemi kurulmalı, arşivlenecek malzeme için uygun depolama ortamları belirlenmeli, arşiv güncellenebilir şekilde oluşturulmalı ve tasnif sistemi kurulurken malzeme türü ve yaş değişkeni birlikte düşünülmelidir. Çocuk gelişimi üzerine çalışan profesyonellerin önündeki en önemli problemlerden biri çocuklara yönelik yapılan bu yayınların içerisinden nitelikli olanlarını seçmek ve bunları amaca uygun bir biçimde kullanmaktır. Ancak bu malzemeyi seçmenin ve kullanmanın yanı sıra bir diğer önemli husus kullanılan bu malzemeyi tekrar kullanılabilir şekilde saklayabilmektir. Medya araçlarından temin edilen eğitsel malzemeler üzerinde çalışan kişilerin zaman ve emek kaybı yaşamamaları için, yürütecekleri arşivleme çalışmaları sırasında birtakım hususlara dikkat etmeleri gerekir.

Bu hususlar şu şekilde sıralanabilir:

1. Arşivlenecek malzemenin seçimi Öncelikli olarak çocuklara yönelik hazırlanan yayınlardan temin edilen malzemenin arşivlenecek derecede faydalı ve önemli olması gerekir. Bu tür yayınlardan elde edilen nitelikli veya niteliksiz bütün malzemenin arşivlenmeye çalışılması hem zaman ve emek kaybına sebep olacak hem de daha sonraki süreçte depolama ve erişim sıkıntılarının baş göstermesine yol açacaktır.

Arşivlenecek malzemelerin kalitesinin belirlenmesinde şu sorulara verilecek cevaplar belirleyici olacaktır:

- Eldeki malzeme çocukların bilişsel, duyuşsal ve psikomotor gelişimi açısından faydalı mıdır?
- Malzeme çocukların dikkatini çekecek özelliklere sahip midir?
- Malzeme daha sonra ihtiyaç duyulacak muhtevaya sahip midir?
- Arşivlenecek malzemeye daha sonra ulaşılmasında veya ilgili malzemenin yeniden üretilmesinde zorluk yaşanması muhtemel midir?
- Arşivlenecek malzeme daha sonra kullanılmak üzere saklanılabilecek özellikte midir?
- Arşivde saklanılacak malzeme güncelliğini koruyabilecek veya ihtiyaç duyulduğunda güncellenebilecek özellikleri haiz midir?

2. Sınıflandırma Çocuk yayınlardan arşiv oluştururken dikkat edilmesi gereken ikinci husus arşivleme sırasında amaca ve kullanıma uygun bir tasnif sisteminin tespit edilmesi ve bütün süreç boyunca bu tasnife bağlı kalınmasıdır.

Sınıflandırma sistemi hazırlanırken aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

• İşlevsellik: Hazırlanacak tasnif sistemi kullanım kolaylığı sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Sınıflandırılacak malzemenin özelliklerinin tam olarak belirlenmesi tasnif sisteminin kurulması bakımından da fayda sağlayacaktır.

• Modülerlik: Modüler kelimesi istenildiğinde ekleme çıkarma yapılabilme imkânı sağlayan farklı alanlara uyarlanabilme olasılığı bulunan yapıları ifade etmek için kullanılmaktadır. Arşivde kullanılacak sınıflandırma sisteminin modüler olması daha sonra ihtiyaç duyulduğunda sınıflandırma sistemine ekleme çıkarma yapılabilmesi bakımından önem arz etmektedir.

• Kullanım kolaylığı: Sınıflandırma sistemi mümkün olduğunca basit bir yapıda olmalı, başka kullanıcılar tarafından da kolayca anlaşılabilir şekilde tasarlanmalıdır.

3. Depolama ortamları ve saklama koşulları

Arşiv oluştururken dikkat edilmesi gereken üçüncü husus arşivlenecek malzemeye uygun depolama ortamlarının ve saklama koşullarının hazırlanmasıdır. Çocuk yayınlarının özelliklerinden bahsedilirken gelişen teknoloji ile birlikte bu yayınlardaki çeşitliliğin arttığından da söz edilmişti. Bu çeşitliliğin bir sonucu olarak farklı depolama ve saklama ortamlarının da hazırlanması gerekir. Önceleri sadece kitapları, dergileri, ses ve görüntü ihtiva eden kasetleri kitaplıklara veya kapalı dolaplara koyarak yapılan arşivleme faaliyetleri, dijital teknolojilerin gelişmesiyle farklı boyutlara taşınmıştır. Dijital ortamlarda oluşturulan malzemelerin çoğaltılması ve saklanması önceliklere göre daha kolay olmasına rağmen bu malzemeler somut olarak göz önünde olmamalarından dolayı unutulma ve zaman içerisinde kaybolma riskini de beraberlerinde getirmektedirler. Bu yüzden tasnif sistemi kurulurken dijital malzemelerin bu özellikleri de dikkate alınmalıdır.

Teknolojideki gelişmelere paralel olarak artan dijital malzemelerin arşivlenmesi;

- Arşivlenen malzemeye kolaylıkla ve hızlı bir şekilde ulaşma imkânı sunması,
- Arşivleme faaliyetleri için kullanılacak zaman ve mekândan tasarruf edilmesi,
- Arşivlenen malzemenin uzun süreler boyunca saklanabilmesi,
- Arşivlenen belgeler fiziksel olarak yıpranma ihtimalinin bulunmaması
- Arşivlenen malzemelerin ihtiyaç duyulduğunda kolayca çoğaltılabilir ve paylaşılabilir olması,
- Aynı anda birden fazla kişinin kullanımına imkân sağlaması, gibi bakımlardan kullanıcılara avantaj sağlamaktadır.